

ZPRÁVA Z NÁVŠTĚV ZAŘÍZENÍ

Věznice

I. Obecný úvod

Systematické návštěvy

1. Orgán, který by vykonával systematickou preventivní vnější kontrolu míst, kde se nacházejí osoby omezené na svobodě, v České republice do 1. ledna 2006 neexistoval. Pod č. 78/2006 Sb. m. s. bylo uveřejněno sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹, který mimo jiné zavázal smluvní strany této Úmluvy k vytvoření tzv. národního preventivního mechanismu. Tímto národním preventivním mechanismem se počínaje 1. lednem 2006 stal veřejný ochránce práv (dále jen ochránce), který splňuje veškerá kritéria kladená Opčním protokolem na tento prvek prevence.

Povinnosti ochránce se rozšířily o úkol provádět systematické návštěvy všech míst (zařízení), v nichž se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě (ust. § 1 odst. 3 a 4, ust. § 21a zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů – dále jen zákon o VOP). Je lhostejno, zda jsou tyto osoby omezené na svobodě na základě rozhodnutí či příkazu orgánu veřejné moci nebo v důsledku faktické situace, v níž se nacházejí. Při návštěvách ochránce zjišťuje, jak je s těmito osobami zacházeno, snaží se zajistit respektování jejich základních práv a posílit jejich ochranu před tzv. špatným zacházením.

2. Systematické návštěvy ochránce vykonává podle určitého systému a předem sestaveného plánu na konkrétní časový úsek. V tomto smyslu jde též o návštěvy pravidelné s výrazným preventivním zaměřením. Pracovníci Kanceláře veřejného ochránce práv (dále jen pracovníci Kanceláře) vždy navštíví několik podobných zařízení v rámci naplánovaného tematického zaměření. Výběr konkrétních zařízení se řídí např. předchozími poznatky z praxe ochránce získanými referencemi od veřejnosti či umístěných osob (pozitivními či negativními), nebo na základě výsledků činnosti resortních kontrolních mechanismů. Zákon ochránci v ust. § 21a odst. 2 ukládá vypracovat po provedení návštěvy zařízení zprávu o svých zjištěních. Součástí této zprávy mohou být doporučení nebo návrhy opatření k nápravě. Ochránce po zaslání zprávy vyzve zařízení, aby se k jeho zprávě, doporučením nebo návrhům na opatření k nápravě vyjádřilo ve stanovené lhůtě (ust. § 21a odst. 3 zákona o VOP).

Ochránce se v rámci provádění a vyhodnocování systematických návštěv nezaměřuje jen na formální dodržování zákonnosti, ale také na případy, kdy by jednání odpovědných osob nebo stav v zařízeních neodpovídal principům demokratického právního státu a dobré správy a znamenal by nebo by mohl znamenat pro osoby v zařízeních umístěné hrozbu mučení, krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, ale také špatného zacházení či neúcty k člověku a jeho právům.

¹ vyhláška č. 143/1988 Sb., Ministra zahraničních věcí o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Systematické návštěvy věznic

3. Pro období července, srpna a září roku 2006 byla ochráncem zvolena pro provádění systematických návštěv vězeňská zařízení, a to **věznice s ostrahou a zvýšenou ostrahou** (dále jen věznice). Skupina pracovníků Kanceláře navštívila celkem sedm věznic. Věznice jsou jako místa určená pro výkon trestu odnětí svobody typickým detenčním zařízením, které zákon výslovně uvádí v **ust. § 1 odst. 4 písm. a) zákona o VOP**.

4. Trest odnětí svobody zaujímá dosud významné postavení v systému trestněprávních sankcí, i když se stále více prosazují tendence nahrazovat tento druh trestu tresty nespojenými s odnětím svobody a tzv. odklonem v průběhu trestního řízení. Pravidla pro ukládání tohoto druhu trestu jsou stanovena v trestním zákoně² (dále jen TZ), přičemž ust. § 39 odst. 3 TZ stanoví, že trest odnětí svobody se vykonává podle zvláštního zákona ve věznicích. Tímto zvláštním zákonem se rozumí zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZVTOS). Podrobnější pravidla výkonu trestu odnětí svobody jsou rozvedena ve vyhl. č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ŘVTOS). Výkon trestu odnětí svobody upravuje dále trestní řád³ v ust. § 320 a násl. Způsob výkonu trestu odnětí svobody musí respektovat důstojnost osobnosti odsouzeného a omezovat škodlivé účinky zbavení svobody (tzv. efekt prizonizace). S odsouzenými se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem (ust. § 2 ZVTOS).

Orgánem zajišťujícím výkon trestu odnětí svobody je Vězeňská služba České republiky (dále jen VS ČR), jejíž činnost je upravena zejména zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZVJS). VS ČR zejména spravuje a střeží vazební věznice a věznice, odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu trestu odnětí svobody, střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody s cílem vytvořit předpoklady pro jejich nekonfliktní způsob života po propuštění, zabezpečuje úkoly při předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody, provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky ve výkonu trestu odnětí svobody, vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu trestu odnětí svobody. V rozsahu stanoveném ZVJS zajišťuje rovněž bezpečnost výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství, vede evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky, provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby. Výše zmíněné úkoly zajišťují ve VS ČR vězeňská stráž, justiční stráž, správní služba, Institut vzdělávání a pověřené orgány VS ČR, které mají postavení policejního orgánu v řízení o trestných činech příslušníků. Ke střežení, předvádění a eskortování osob ve výkonu trestu odnětí svobody, střežení vazebních věznic a věznic je prvotně povolána vězeňská stráž (ust. § 3 odst. 2 ZVJS).

² Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

³ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

VS ČR je ozbrojeným bezpečnostním sborem a správním úřadem (ust. § 1 odst. 2 a 3 ZVJS). Základními organizačními jednotkami VS ČR jsou generální ředitelství (dále jen GŘ VS ČR), vazební věznice, věznice a Institut vzdělávání (ust. § 1 odst. 4 ZVJS). Jednotlivé věznice a vazební věznice zřizuje a zrušuje ministr spravedlnosti (ust. § 5 odst. 1 ZVTOS). Dále je činnost VS ČR rozvedena v nařízení generálního ředitele VS ČR č. 11/2006 o vězeňské a justiční strážní (dále jen NGRČ. 11/2006).

5. Dozor nad správou vězeňství má v rovině právní dvě základní formy. Vnitřní kontrolu vykonává VS ČR sama zejména prostřednictvím Odboru kontroly a prevence GŘ VS ČR a odborů prevence a stížností v jednotlivých věznicích (OPaS) a Ministerstvo spravedlnosti ČR – Oddělení vězeňství Odboru generální inspekce ministra (dále jen OGI). Vnější kontrolu vykonává státní zastupitelství prostřednictvím pověřených státních zástupců při krajských a vyšších státních zastupitelstvích (ust. § 78 ZVTOS) a veřejný ochránce práv prošetřováním individuálních stížností odsouzených. Stížnosti odsouzených jsou dále prošetřovány i nevládními organizacemi (viz níže).

6. Vybraná vězeňská zařízení v České republice jsou dále přibližně ve čtyřletých intervalech (1997, 2002 a 2006) navštěvována Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání při Radě Evropy (dále jen CPT), který ve svých zprávách předkládá doporučení k nápravě zjištěných nedostatků. Monitoring vězeňských zařízení v ČR provádějí na základě oboustranné dobrovolnosti i nevládní organizace, např. Český helsinský výbor (dále jen ČHV). Veřejný ochránce práv se při prošetřování individuálních stížností, kromě dodržování zákonných podmínek výkonu trestu odnětí svobody, zabývá mimo jiné např. i vhodností nebo účelností postupu VS ČR za předpokladu, že samotný postup je v souladu s právními předpisy. Předmětem zájmu je v některých ohledech i samotná koncepce výkonu trestu odnětí svobody.

Průběh návštěv

7. Návštěvy vybraných věznic proběhly s vědomím generálního ředitele VS ČR genmjr. Mgr. Ludka Kuly, a to ve dnech 3. a 4. srpna (Věznice Mírov), 15. a 16. srpna (Věznice Plzeň), 16. a 17. srpna (Věznice Oráčov), 28. a 29. srpna (Věznice Valdice), 29. a 30. srpna (Věznice Rýnovice), 4. a 5. září (Věznice Vinařice) a 5. a 6. září (Věznice Bělušice). Návštěv se za Kancelář účastnilo 4 až 5 právníků. Za věznici ve většině případů jednal ředitel, popř. jeho zástupce. Ze strany jednotlivých věznic byla pracovníkům Kanceláře poskytnuta veškerá součinnost.

Průběh návštěv byl vždy téměř totožný. Zdrojem informací a následného vyhodnocení byly zejména: celková prohlídka věznice, rozhovor s vedením (ředitel, vedoucí oddělení výkonu trestu odnětí svobody), rozhovory s občanskými zaměstnanci věznice (vychovatelé, pedagogové, lékaři) a příslušníky VS ČR, podrobné šetření na vybraných odděleních představující individuální či skupinové rozhovory s odsouzenými (celkem pracovníci Kanceláře hovořili s cca 330 odsouzenými) a prohlídka materiálního vybavení a veškeré dokumentace, prohlídka pracovišť odsouzených a dotazníkové archy pro získání informací od odsouzených, se kterými nemohl být proveden rozhovor.

II. Obecná zjištění o navštívených věznicích

8. Dvě z navštívených věznic jsou profilovány jako věznice se zvýšenou ostrahou a ve zbývajících pěti případech se jedná o věznice určené převážně k výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou. Kromě standardních oddělení pro výkon trestu odnětí svobody jsou ve všech věznicích zřízena nástupní oddělení (dále také jen NO), výstupní oddělení (VO), krizová oddělení (KO) – vyjma jedné věznice (Věznice Oráčov) a oddělení výkonu kázeňských trestů (OVKT). V některých věznicích dále také bezdrogové zóny (BZ), oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením (OZSTZ), oddělení pro mladé a prvotrestané vězně, oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě (OL) a specializovaná oddělení: pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování (SpO), pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek (SpO toxí) a pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací (SOMR). Statisticky lze navštívené věznice shrnout takto:

Věznice	Druhy výkonu trestu*	Zvláštní oddělení	Kapacita částí C a D dle 4 m ²	Počet ods. v C a D v době návštěvy	Z toho cizinců	Naplňenost v %
Mírov věznic M.	B, C, D	OZSTZ pro DT SpO pro D	336	372	9	110,7
Pízeň věznice P.	A, B, C, D	SpO toxí pro C	908	943	113	103,8
Oráčov věznice O.	C, B		459	526	26	105,4
Valdice věznice V.	B, C, D	OZSTZ pro D, DT SpO pro D	1074	1159	147	107,9
Rýnovice věznice R.	B, C	OZSTZ pro C SpO pro C OL pro B a C	399	478	34	119,8
Vinařice věznice Vin.	C	SOMR	758	846	32	107,8
Bělušice věznice B.	B, C	SpO toxí pro C	560	638	34	113

A = dohled, B = dozor, C = ostraha, D = zvýšená ostraha, DT = doživotní tresty

9. Ačkoli situace se různí oddělení od oddělení, celkově je třeba konstatovat (jak z tabulky vyplývá) letitý problém českého vězeňství, kterým je přeplněnost. Spolu s nízkou zaměstnaností (republikový podíl zaměstnaných odsouzených z celkových zaměstnatelných byl v roce 2005 45,1 %, což bylo o 1,1 % méně než v roce 2004) a snižujícím se počtem personálu věznic (současný poměr počtu zaměstnanců VS ČR a odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody (dále také jen TOS) je 1:1,84; oproti roku 2003 došlo k poklesu zaměstnanců o 3,4 %, zatímco počet vězňů se za stejné období zvýšil o 17 %⁴) představuje přeplněnost jeden z důvodů přítomnosti násilí a šikany ve věznicích (viz bod 70 a násl.). V takovém prostředí nelze zcela dosahovat účelu trestu odnětí svobody. Především je třeba upozornit na nedostatek občanských pracovníků, kdy doporučený počet odsouzených na jednoho vychovatele je i několikrát překročen a s odsouzenými nelze efektivně pracovat. K důsledkům tohoto problému blíže např. v části programy zacházení, osobní volno a uspokojování

⁴ údaje převzaty ze Zprávy o plnění systémových opatření v oblasti vězeňství a trestní politiky z hlediska reformy vězeňství (stav ke dni 31.3.2006)

kulturních potřeb (viz bod 43). Současný stav podporuje v odsouzených spíše než pocit viny a potřeby nápravy pocit oběti.

Problém přeplněnosti lze vyřešit pouze koncepčními kroky, mj. účelným ukládáním alternativních trestů. Nicméně v současné době, kdy mnoho alternativních trestů končí nařízením výkonu trestu odnětí svobody z důvodu jejich nevykonání, je nutno pomýšlet i na zvyšování kapacity věznic. Celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož základního typu v rámci republiky je příčinou trvalého uplatňování výjimky z pravidla minimální ubytovací plochy 4 m² na jednoho odsouzeného (ust. § 17 odst. 6 ŘVTOS⁵) ve všech navštívených věznicích. Podmínky na některých odděleních např. věznic V., R. nebo B. je možno posuzovat jako případy špatného zacházení s odsouzenými. Životní podmínky odsouzených se pak dostávají do rozporu se zásadou důstojnosti a humanity trestu odnětí svobody. Pro ilustraci několik konkrétních projevů přeplněnosti:

- Nelze zajistit oddělené umístování zejm. mladistvých od dospělých, recidivistů od prvotrestaných, odsouzených, kteří spáchali úmyslné trestné činy, od těch, kteří se jich dopustili v nedbalosti (ust. § 7 písm. a), b), c) ZVTOS),
- 58 odsouzených na jeden vaříč na vodu,
- počet ubytovaných na jedné ložnici čítá 13 - 14 osob při kapacitě 8 osob (věznice R.), tudíž sociální zázemí pak nemůže dostačovat; zhruba 70 odsouzených má k dispozici 3 - 4 WC mísy, 4 pisoáry a 3 sprchy,
- zaměstnaní odsouzení, kteří často pracují na směny, a nezaměstnaní odsouzení jsou ubytováni dohromady, a ruší se tedy ve spánku,
- snižuje se míra soukromí.

Doporučuje se přijmout opatření pro zvýšení kapacity věznic při dodržení stanovené minimální ubytovací plochy na jednoho odsouzeného. Dále by ochránce uvítal informaci, kde konkrétně se v současné době uskutečňuje zvyšování kapacity věznic, především co se týká již dříve avizovaných projektů (Rapotice u Brna atd.).

10. Momentem, který vnímají odsouzení velmi citlivě, je vzdálenost místa výkonu trestu odnětí svobody od místa bydliště jejich blízkých. Je třeba konstatovat, že často obrovské vzdálenosti jsou důvodem porušování práva odsouzených na respektování rodinného života. Věznice může (a má) projevovat vstřícnost při stanovení podmínek návštěv, ale podstata problému spočívá v rezervách nastavení systému vyřizování žádostí odsouzených o přemístění. Ochránce se k této otázce vyjadřuje již od roku 2003, např. formou připomínek ke Zprávě o plnění systémových opatření v oblasti vězeňství a trestní politiky z hlediska reformy vězeňství, neboť dostává množství individuálních podnětů od odsouzených v této věci. Jednotlivé žádosti jsou řediteli věznic, popř. GŘ VS ČR, většinou odmítány z kapacitních důvodů. Přitom dochází k posuzování žádosti pouze ze statického hlediska, vztaženého jenom k okamžiku podání žádosti. V zásadě tak nemusí existovat povědomost rozhodujících orgánů o tom, že žádost vězněné osoby o přemístění do určité věznice se může „protnout“ s žádostí jiného odsouzeného, který chce být přemístěn právě do věznice opačné. Podle ust. § 7 odst. 1 ŘVTOS má při rozhodování o umístování odsouzených GŘ VS

⁵ Umístit odsouzeného do ubytovací místnosti určené pro ubytování více odsouzených, v níž na něho případně ubytovací plocha menší než 4 m², lze pouze tehdy, jestliže celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož základního typu v rámci republiky překročí kapacitu věznic stanovenou tak, aby na jednoho odsouzeného připadala ubytovací plocha alespoň 4 m².

ČR podle možností přihlížet k tomu, aby odsouzený vykonával trest odnětí svobody co nejbližší místu pobytu blízkých osob. Pokud se předmětné ustanovení vyhlášky nemá stát pouze formálním textem právního předpisu, je třeba vytvořit účinný mechanismus jeho uskutečňování. Ochránce v této souvislosti konstatoval, že je pozitivní, že od roku 2002 probíhá realizace projektu Vězeňského informačního systému a v jeho rámci úplné evidence vězňených osob v elektronickém registru, jehož součástí by měla být i ekonomicko-provozní součást, která by měla umožnit „průběžné sledování a vyhodnocování kapacitních možností věznic.“ Nutno ale doplnit, že dle názoru ochránce by bylo v této souvislosti vhodné vytvořit odpovídající elektronické evidence odsouzených žádajících o přemístění, a to pro potřeby GŘ VS ČR a i pro potřeby jednotlivých věznic.

Procedura vyhodnocování žádostí odsouzených o přemístění musí být efektivní a operativně reagovat na kapacitní možnosti jednotlivých věznic nejen v době podání žádosti, ale kdykoli v budoucnu, až do samotné realizace přemístění odsouzeného blíže k místu pobytu blízkých osob.

III. Práva odsouzených

11. Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých svých práv a svobod (ust. § 27 ZVTOS). Jedná se o práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání. Odsouzeným nepřísluší rovněž právo na stávku, výkon práva sdružovacího, právo podnikat apod.

12. Základní lidská práva a svobody mohou být omezeny toliko na základě zákona a za podmínek v zákoně stanovených. Pro vzájemný vztah mezi omezením základního lidského práva a cílem, k němuž toto omezení směřuje, musí platit zásada proporcionality. Zákonem, který upravuje rozsah omezení práv a svobod odsouzených, je ZVTOS, jehož ustanovení jsou dále rozvedena v ŘVTOS. Výkonem trestu odnětí svobody se sleduje dosažení účelu trestu ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými právě v ZVTOS. Výkon trestu plní několik funkcí, přičemž základním účelem je ochrana společnosti před pachateli trestných činů. Trest má zabránit odsouzenému v další trestné činnosti, ale zároveň ho vychovat k řádnému životu (individuální prevence), přičemž zde přistupuje generálně preventivní účinek, totiž že výchovné působení na odsouzeného je současně prostředkem výchovného působení i na ostatní členy společnosti. Jak bylo uvedeno, hlavním účelem trestu je ochrana společnosti před páčáním trestných činů. Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni vydaná na půdě Organizace spojených národů (dále jen OSN) dodávají, že tohoto cíle může být dosaženo pouze tehdy, jestliže je doba uvěznění využito k tomu, aby se co nejvíce zabezpečilo, že po návratu do společnosti pachatel nejenže bude ochoten, ale bude schopen vést soběstačný život v souladu se zákonem.⁶

Zákonným požadavkem na zacházení s odsouzenými během výkonu trestu je ve smyslu ust. § 23 odst. 2 TZ zachování a respektování lidské důstojnosti. Požadavek respektování lidské důstojnosti vychází ze závazků vyplývajících z mezinárodních smluv, kterými je Česká republika, jako demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana, vázána. Respektování

⁶ Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, rule 58

osobnosti odsouzeného je nezbytné i pro úspěšnou převýchovu a resocializaci odsouzených.

13. Podmínky výkonu trestu jsou mimo ZVTOS a ŘVTOS upravovány např. na úrovni Rady ministrů Rady Evropy, OSN, a co se týče poskytování zdravotní péče ve výkonu trestu odnětí svobody, je tato problematika řešena např. Světovou zdravotnickou asociací (World Medical Association – WMA) či Světovou zdravotnickou organizací (World Health Organization–WHO). Doporučení či deklarace vydané výše zmíněnými subjekty mají pouze doporučující charakter, nicméně vzhledem ke skutečnosti, že Česká republika je členem všech výše zmíněných institucí, měly by být zásady v těchto dokumentech obsažené v co nejširší míře aplikovány. Nadto bylo již v důvodové zprávě k ZVTOS mimo jiné konstatováno, že: „návrh zákona vychází z aktuálních poznatků souvisejících společenských věd (trestní právo, kriminologie, penologie, psychologie, sociologie atd.), právních úprav vězeňských systémů především evropských zemí, respektuje mezinárodní úmluvy, kterými je Česká republika vázána, i dokumenty Rady Evropy.“ Práva odsouzených jsou rovněž středem pozornosti CPT, který v přibližně 4letých intervalech navštěvuje Českou republiku s cílem zjistit, jak jsou plněny závazky, které pro ČR vyplývají z Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání⁷ (rovněž viz bod 6). CPT rovněž ve vztahu k zařízením, která navštěvuje (věznice, psychiatrické léčebny, policejní cely apod.), vypracoval standardy pro zacházení s osobami v těchto zařízeních umístěnými. Na úrovni OSN předkládá ČR každé čtyři roky zprávu Výboru proti mučení (CAT), kterou dokládá, že plní závazky z Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

a) Rovnost práv odsouzených

14. Ve smyslu ust. § 15 ZVTOS odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody přísluší stejná práva za podmínek a v rozsahu stanoveném ZVTOS.

V některých ohledech byla shledána nerovnost práv odsouzených zařazených do stejného typu věznice, a to jak v rámci republiky, tak někdy i v rámci věznice (přístup k atraktivním aktivitám trávení volného času – TV, možnost I. skupiny vnitřní diferenciacie (dále jen SVD) mít na cele TV, uzamykání III. SVD na celách, sortiment v kantýnách, kázeňská praxe). K jednotlivým problematikám – viz níže.

15. ZVTOS v ust. § 76 stanoví, že na řízení podle tohoto zákona se nevztahuje správní řád. Ve smyslu ust. § 177 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen SŘ), se základní zásady činnosti správních orgánů uvedené v ust. § 2 až § 8 SŘ použijí při výkonu veřejné správy i v případech, kdy zvláštní zákon stanoví, že se SŘ nepoužije, ale sám úpravu odpovídající těmto zásadám neobsahuje. Z výše uvedeného lze dovodit, že uvedené zásady se na činnost VS ČR vztahují, jelikož ve smyslu ust. § 1 odst. 3 ZVJS je VS ČR správním úřadem. V souvislosti s problematikou rozhodování v rámci výkonu trestu odnětí svobody je na místě zmínit např. zásadu poučení (ust. § 4 odst. 2 SŘ), zásadu rovnosti (ust. § 7 SŘ) a předvídatelnosti rozhodnutí (ust. § 2 odst. 4 SŘ), které mají svůj význam při naplňování požadavku ust. § 15 ZVTOS (zásada rovnosti odsouzených v jejich právech i povinnostech). Různá praxe v jednotlivých věznicích (popř. v rámci jednotlivých odděleních téže věznice) vede ve svém důsledku

⁷ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb., o sjednání Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

k narušení rovnosti práv odsouzených. Odsouzený má právo na to, aby s ním bylo ve všech věznicích v rámci daného typu zacházeno stejně, resp. aby bylo o jeho právech a povinnostech za stejných okolností rozhodováno stejně. Pokud je tedy přemístěn např. z jedné věznice typu „C“ do jiné věznice téhož typu, měla by pro něj být rozhodnutí VS ČR (ředitele) v nové věznici do jisté míry předvídatelná z doby pobytu v předchozí věznici (např. v jedné věznici může mít odsouzený TV u sebe, v jiné to není za stejných podmínek možné; v jedné věznici odsouzený dostane důtku za nedodržení povinnosti být řádně upraven a v druhé věznici se tentýž přestupek trestá přísněji). Kromě zásady předvídatelnosti je na místě zmínit i zásadu zákazu zneužití správního uvážení. V příslušných předpisech, které na různých úrovních upravují podmínky výkonu trestu, se setkáme s formulacemi, že „ředitel může“, „...v odůvodněných případech“, „zpravidla“... atd. V těchto případech přichází na řadu správní uvážení, při jehož aplikaci by měl správní úřad v co největší míře šetřit práva dotčených osob. V rámci výkonu trestu by tedy do práv odsouzených (již tak omezených) mělo být zasahováno jen v odůvodněných případech a za současného respektování zásady proporcionality, tzn. zásah do práv odsouzeného by měl být úměrný účelu, pro nějž se tak děje. V obdobném smyslu hovoří i čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen LZPS)⁸, který stanoví, že při používání ustanovení o mezích základních práv svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Z toho hlediska se jeví veškerá plošná opatření spočívající v dalším omezení práv odsouzených (uzamčení všech odsouzených v určité SVD na celý den viz bod 37, plošné bezkontaktní návštěvy na oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením viz bod 29) jako opatření na hranici požadavku výše zmíněných principů. I přesto, že se v naznačených případech nejedná o písemná a odůvodněná rozhodnutí obsahující poučení, měla by se praxe v jednotlivých věznicích i při těchto „rozhodovacích aktech“ sjednocovat. Písemnou formu těchto rozhodnutí ochránce ani nehodlá prosazovat, jelikož si je vědom toho, že tento postup by vedl ke kolapsu činnosti VS ČR, protože obdobných rozhodnutí jsou ve věznicích denně činěny desítky. Přesto, že se může jevit, že v těchto případech se rozhoduje o „bagatelních“ věcech, je nutno si uvědomit, že tyto „maličkosti“ mají pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody zcela jinou váhu a význam, než pro ostatní členy společnosti v každodenním životě na svobodě.

Rozhodovací praxe v jednotlivých věznicích by měla být na jednotlivých úrovních řízení metodicky usměrňována, čímž by se mělo docílit rovného zacházení s odsouzenými v rámci stejných typů věznic.

b) Umisťování a přemísťování odsouzených

16. Ve smyslu ust. § 7 ZVTOS se odděleně ubytují zpravidla mladiství od dospělých, recidivisté od prvovězných, odsouzení, kteří spáchali úmyslné trestné činy, od těch, kteří spáchali trestné činy z nedbalosti, trvale pracovně nezařaditelní, odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování a odsouzení s uloženým ochranným léčením. Požadavek citovaného ustanovení je s určitými výhradami (viz bod 9) zpravidla respektován. Podle ust. § 23 odst. 6 ŘVTOS se odsouzený nekuřák na vlastní žádost umístí vždy odděleně od odsouzených kuřáků. Tento požadavek je respektován, přestože jeho uplatňování v praxi je vzhledem ke kapacitním možnostem často problematické.

⁸ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

17. Dle ust. § 39 odst. 5 ŘVTOS jsou vzhledem k volbě a způsobu naplňování programu zacházení, chování, jednání a postojům ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu odsouzení zařazování do některé ze zpravidla tří prostupných skupin vnitřní diference. V navštívených věznicích lze konstatovat nejednotný systém při umisťování odsouzených zařazených do různých SVD. Např. ve věznici R. jsou spolu ubytováni odsouzení z I., II. i III. SVD, ve věznici M. lze k tomuto ubytování přistoupit jen výjimečně. Ochránce nehodlá jednoznačně uzavřít, který systém umisťování odsouzených z hlediska příslušnosti k té které SVD je správný, nicméně žádoucí je tuto praxi sjednotit. Z ustanovení ŘVTOS zřetelně plyne, že kritérii pro zařazení do konkrétní SVD jsou právě jen přístup, postoje a chování odsouzeného v průběhu pobytu ve věznici. Možné přeřazení do nižší skupiny SVD se časově zpravidla odvíjí od intervalů stanovených pro hodnocení programů zacházení (ust. § 38 odst. 2 ŘVTOS), přičemž v některých případech je možné postoupit do lepší SVD až po dvou vyhodnoceních. V jednom případě se ochránce setkal se systémem (věznice V.), který ze shora uvedeného rámce vybočuje v tom smyslu, že kritérii spolurozhodujícími při zařazování do SVD jsou zde (pro typ věznice ostraha) recidiva trestné činnosti, závažnost trestného činu, délka pobytu na svobodě a délka trestu. Nově nastupující odsouzený, jehož délka trestu přesahuje tři roky, se tak, pokud nejde o prvotrestaného, dostane do III., nejtěžší SVD. Tato kritéria se obdobně používají při přeřazování mezi skupinami. Vnitřní řád věznice V. navíc procentuálně stanovuje, jaká část uloženého trestu musí být vykonána, než dojde k přeřazení.

Zařazení do konkrétní SVD má pro život odsouzeného zásadní význam, co se týká povolených aktivit programu zacházení (přednostní zařazování do práce odsouzených v nižších SVD, odsouzení z nejhorší skupiny nemají povoleno cvičení), trávení volného času (TV, video), ale především ve vztahu k možnému podmíněnému propuštění. Těžko lze hovořit o systému pozitivní motivace (ust. § 39 odst. 9 ŘVTOS), je-li podmínkou přeřazení v rámci SVD mj. pevně daná časová kvóta a nikoli primárně snaha odsouzeného o zlepšení svého postavení aktivním přístupem k výkonu trestu.

Podmínky pro zařazování odsouzených do jednotlivých skupin vnitřní diference a jejich přeřazování v rámci skupin, stejně jako jejich umisťování v rámci věznice, musí být ve věznicích jednotné. Intervaly pro možné přeřazení do nižší SVD by měly korespondovat s vyhodnocováním programů zacházení, přičemž možnosti přeřazení musí vycházet z chování odsouzeného během výkonu trestu odnětí svobody, zejména z toho, jak plní program zacházení, jak je jeho chování souladné s vnitřním řádem a jak postupně dochází ke změně přístupu k výkonu trestu z jeho strany.

18. Podle ust. § 12 ŘVTOS ředitel umístí odsouzeného zpravidla 6 měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu na návrh odborných zaměstnanců na výstupní oddělení. Organizace oddělení ne vždy zcela odpovídala Metodickému listu ředitele odboru výkonu vazby a trestu č. 19/2005, o zřízení a činnosti výstupních oddělení (dále jen ML č. 19/2005). Jakkoli prostředí výstupního oddělení bývá civilní, jsou v některých věznicích na ložnicích těchto oddělení patrové postele a i zde docházelo k ubytování odsouzených po 10 a více osobách v jedné místnosti. Čl. 4 odst. 2 obsahuje požadavek na postupné rozšiřování kapacity těchto oddělení, podle odst. 4 je pak žádoucí vytvářet postupně podmínky pro ubytování odsouzených po 2 – 4 v jedné ložnici. S těmito tezemi se ochránce plně ztotožňuje.

Doporučuje se systematicky pokračovat v naplňování požadavků kladených na ubytování na výstupních oddělení, tzn. přiblížit prostředí na nich

internátnímu ubytování, přičemž primárně je nutno věnovat pozornost snížení počtu odsouzených na ložnicích, ovšem při zachování minimálně stávajících kapacit oddělení.

19. Umístování odsouzených na bezdrogovou zónu či specializované oddělení je většinou chápáno jako odměna, a to v souvislosti s lepšími materiálními podmínkami a intenzivnější prací s odsouzenými. Důvody zřizování těchto oddělení jsou však odlišné a rozhodně nesledují pouze zajistit odsouzenému zvýšený materiální komfort. Dle nařízení generální ředitelky VS ČR č. 43/2004, kterým se stanoví pravidla pro zřizování a činnost oddělení specializovaného pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování ve vazebních věznicích a věznicích VS ČR (dále jen NGR č. 43/2004), je stěžejním prvkem terapeuticko-výchovného programu realizace odborné terapie záměrně a plánovitě působící k úpravě nebo redukci poruch osobnosti a měli by se zde tedy umísťovat pouze odsouzení s opravdu diagnostikovanou poruchou. To, že v rámci českých věznic jsou specializovaná oddělení prakticky jediná, u nichž jsou zajištěny podmínky výkonu trestu na vyhovující (a naproti standardním oddělení vyšší) úrovni, je spíše smutnou realitou. Je tedy pochopitelné, že na oddělení se budou snažit dostat i ti odsouzení, kteří nesplňují podmínky pro přijetí, jež byly řadou odsouzených navíc chápány jako nejasné a samo přijetí do SpO za protekční. Důvodem pocitu protekčnosti mohou být právě diametrálně odlišné materiální podmínky. Je otázkou, zda by o zařazení na SpO byl stejný zájem, pokud by standardní oddělení výkonu trestu nabízelo obdobné materiální zázemí a aktivity.

Proces zařazování na SpO včetně podmínek, které musí odsouzený pro zařazení splňovat, musí být jasně a jednoznačně stanoven a odsouzení musí být s těmito údaji seznámeni. Žádoucí je pochopitelně přibližovat úroveň standardních oddělení oddělením specializovaným jak v oblasti materiálního zázemí, tak ve smyslu intenzity práce s odsouzenými.

20. Zásada umístování cizinců tak, aby cizinci téhož státního občanství nebo hovořící stejným nebo podobným jazykem spolu mohli komunikovat, pokud to není v rozporu s účelem trestu (ust. § 72 odst. 1 ZVTOS), je víceméně dle kapacitních možností věznic respektována.

c) Umístění na oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením

21. Vzhledem k „novosti“ tohoto institutu, jeho vývoji, ale také s ohledem na kritiku OZSTZ jak ze strany ochránce v rámci šetření individuálních stížností, tak ze strany nevládních organizací, bude věnován tomuto oddělení větší prostor.

1. Obecný úvod

22. V listopadu roku 2001 probíhaly ve věznicích v celé republice hladovky ruskojazyčných osob. Při prověřování informací ohledně těchto mimořádných událostí byly získány i údaje o možné přípravě na otevřenou vzpouru, která měla být centrálně řízena a organizována. Další indicie hovořily o tom, že někteří organizátoři by vzpoury mohli využít k útěku, jelikož se obávali vydání do své domovské země. V této souvislosti byly provedeny akce v 11 věznicích po celé ČR, jejichž hlavním úkolem bylo zabránit vzpouře vězňů, jejich možnému útěku, eliminovat jejich informační kanály a rozbít existující organizační struktury. Akce Alcatraz byla

započata dne 11. 11. 2001 ve 22:00 hod. a ukončena dne 12. 11. ve 3:30 hod. ráno⁹. V návaznosti na tyto události byl nařízením generální ředitelky č. 44/2002 zaveden tzv. zvláštní režim, který byl dále upraven metodickým listem č. 18/2002 (dále jen ML č. 18/2002), který ujednotoval způsob zajištění výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody na velmi nebezpečných vězněných osobách z prostředí organizovaného zločinu. Zvláštní režim byl založen na izolaci osob do něj zařazených od ostatních odsouzených, přičemž byl využíván zejména ve vztahu k odsouzeným z postsovětských republik. Zacházení s těmito odsouzenými nebylo založeno na zásadě rovnosti, kterou proklamuje ust. § 15 ZVTOS, odsouzení byli pravidelně v poměrně krátkých intervalech přemísťováni, tudíž program zacházení nemohl být efektivně plněn a zařazení do tohoto režimu bylo nepřezkoumatelné. Navíc „zvláštní režim“ nebyl zřízen na zákonné ani podzákonné úrovni, ale pouze na základě vnitřních předpisů VS ČR. Právě z tohoto důvodu došlo k jeho zrušení, vnitřní předpisy pozbyly v roce 2004 účinnosti. Nástupcem tohoto režimu se stala OZSTZ, pro jejichž výstavbu byly uvolněny finanční prostředky v nemalé výši. OZSTZ byla postupně vybudována v celkem 6 věznicích a jedné vazební věznici, a to pro věznice typu dozor, ostraha a zvýšená ostraha. OZSTZ je zmíněno pouze v ust. § 8 odst. 3 poslední věta ŘVTOS, kde je stanoveno, že v OZSTZ se zpravidla ubytuje odsouzený, který v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu, odsouzený, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný trestný čin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu, a odsouzený, u něhož to vyžadují výjimečné okolnosti, například hrozí-li z jeho strany vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útoku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám. Ust. § 95 ŘVTOS dále stanoví, že v OZSTZ vykonávají zásadně trest doživotně odsouzení. Existence OZSTZ tedy opět nemá oporu v zákoně, nýbrž v podzákonném právním předpisu. Další podrobnosti ohledně OZSTZ stanoví NGŘ č. 8/2006, o zařazování odsouzených do oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením a ujednocení výkonu trestu odnětí svobody u těchto odsouzených, které de facto vychází ze zrušeného Metodického listu č. 18/2002. Režim na těchto odděleních je v mnoha ohledech restriktivnější než na odděleních standardních, dochází k dalšímu omezování práv a svobod odsouzených. Vzhledem k tomu, že OZSTZ je de facto nástupcem zvláštního režimu, bylo prvotním předpokladem umísťovat do těchto oddělení osoby spojené s organizovaným zločinem, zvlášť nebezpečné osoby apod. Ovšem v souvislosti s kapacitou těchto oddělení a „nedostatkem“ zvlášť nebezpečných osob se požadavek na míru „nebezpečnosti“ snižoval. Pohružka umístěním na OZSTZ byla používána v případě, kdy se odsouzený dopouštěl kázeňských přestupků, s tím, že napříště bude umístěn na OZSTZ. Nutno podotknout, že se jednalo ve většině případů o pohružku, která se nemíjela účinkem. Ve věznicích došlo na standardních oddílech ke zklidnění, problémoví odsouzení byli umístěni na OZSTZ. V počátcích o umístění na oddělení rozhodovali ředitelé věznic na základě doporučení odborné komise. Z důvodu sjednocení praxe byl postup změněn tím směrem, že nadále sice rozhoduje ředitel věznice, přičemž je ale vázán stanoviskem náměstka generálního ředitele VS ČR pro bezpečnost a výkon služby. Odsouzený není prokazatelně seznamován s důvody svého umístění na OZSTZ. Proti rozhodnutí o zařazení na oddělení neexistuje žádný opravný prostředek.

⁹ www.mvcr.cz

23. CPT ve svých standardech¹⁰ uvádí, že je naprosto zásadní, aby vězni nebyli podrobeni zvláštnímu bezpečnostnímu režimu déle, než si vyžaduje riziko, které představují. Proto musí být pravidelně přezkoumávána rozhodnutí o umístění do těchto oddělení. Tato přezkoumávání by měla být založena na nepřetržitém posuzování jednotlivého vězně. Vězni by měli být maximálně informováni o důvodech jejich umístění a o prodloužení umístění, pokud je nutné; to jim mimo jiné umožní účinně využít příležitosti k podání stížnosti proti danému opatření.

Ochránce v samotném institutu oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením spatřuje několik zásadních problémů. Tato speciální oddělení mají oporu pouze v podzákonném právním předpisu, odsouzený nemá možnost participovat při procesu zařazení, popř. vyřazení z oddělení, často mu nejsou sdělovány důvody zařazení, tudíž neví, jak své chování usměrňovat, proti rozhodnutí o zařazení na oddělení nemá odsouzený možnost podat opravný prostředek, resp. stížnost k nezávislému orgánu atd. Stížnost může odsouzený směřovat na Generální ředitelství VS ČR, ovšem nutno připomenout shora uvedené, že o umístění na oddělení sice rozhoduje ředitel věznice, ovšem na základě závazného pokynu Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, tudíž „nezávislost“ orgánu, který by stížnosti odsouzeného řešil, je diskutabilní.

24. Na úrovni doporučení Rady ministrů Rady Evropy lze poukázat na pravidlo č. 53 Evropských vězeňských pravidel (dále jen EVP)¹¹, kde se hovoří o zvláštních opatřeních pro maximální bezpečnost. Jedním z požadavků je, aby charakter takových opatření, jejich trvání i důvody pro jejich uplatnění byly stanoveny v národní legislativě. Dalšími podmínkami jsou: schválení těchto opatření kompetentním orgánem, a to pro konkrétní časové období, přičemž každé prodloužení rovněž podléhá schválení novému, a právo odsouzeného podat proti takovému opatření stížnost.

25. Jak je uvedeno v bodu 15, zásady uvedené v ust. § 2 až § 8 SŘ se vztahují i na činnost VS ČR. Podle ust. § 2 odst. 1 SŘ správní orgán postupuje v souladu se zákony a ostatními právními předpisy, jakož i mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu. V zájmu zachování zásady legality musí tedy správní orgán při své činnosti dodržovat mimo jiné i ustanovení LZPS. V souvislosti s problematikou rozhodování v rámci výkonu trestu odnětí svobody je na místě zmínit např. zásadu poučení (ust. § 4 odst. 2 SŘ), zásadu rovnosti (ust. § 7 SŘ) či ústavní garanci tzv. správního soudnictví, tj. v zásadě nárok na soudní přezkoumání rozhodnutí orgánu veřejné správy (čl. 36 odst. 2 LZPS). Při uplatňování dalších požadavků na rozhodovací činnost je třeba rovněž zohlednit míru a intenzitu zásahu do práv odsouzených. Z tohoto pohledu není sporu o tom, že rozhodnutí o umístění na OZSTZ zasahuje do práv a povinností odsouzeného v nesrovnatelně větší míře, než další rozhodnutí, kterých jsou denně v rámci věznice činěny desítky (možnost povolit odsouzenému např. televizi, rádio; rozhodnutí o přemístění do jiné cely atd. – také viz bod 14 a násl.). Je tedy legitimní požadovat, aby se toto rozhodnutí svými náležitostmi blížilo k formálnímu rozhodnutí správnímu, tzn. aby obsahovalo odůvodnění (v rámci možností při zhodnocení bezpečnostních rizik), poučení o možnosti podat stížnost a aby s ním byl odsouzený prokazatelně seznámen (podpis odsouzeného přímo na rozhodnutí). Ohledně procesu, který samotnému rozhodnutí předchází, lze dodat, že by odsouzený měl mít právo k celé věci se vyjádřit. Je

¹⁰ Výňatek z jedenácté obecné zprávy [CPT/Inf (2001) 16]; bod 32

¹¹ Evropská vězeňská pravidla; Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům rady Evropy

zřejmé, že naplnění požadavku ústavní garance správního soudnictví by v případě soudního přezkumu rozhodnutí o umístění na OZSTZ mohlo postrádat efektivnost, tedy okamžité sjednání nápravy a odstranění protiprávního stavu. I přesto je na místě zmínit ust. § 82 a násl. zákona č. 150/2002 Sb., správního řádu soudního, ve znění pozdějších předpisů (dále jen SŘS), tedy úpravu řízení o ochraně před nezákonným zásahem, pokynem nebo donucením správního orgánu. V tomto ohledu je nutno poukázat na ust. § 85 SŘS, které mimo jiné stanoví, že žaloba je nepřípustná, lze-li se ochrany nebo nápravy domáhat jinými právními prostředky. V souvislosti s možnostmi „přezkumu“ rozhodnutí o zařazení na OZSTZ je nutno zmínit činnost státních zástupců, kteří provádí dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu trestu (ust. § 78 odst. 1 ZVTOS). Jak z výše uvedeného vyplývá, odsouzeným by měla být dána možnost uplatnit i svá procesní práva, tudíž i jejich naplňování by se mělo stát předmětem dozoru. Ministerstvo spravedlnosti nefunguje v systému vězeňství jako „odvolací“ orgán, přičemž ve smyslu ust. § 11 odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, je ústředním orgánem státní správy pro vězeňství a je mu podřízena VS ČR. Vzhledem k jeho pozici lze tedy logicky uvažovat i o kontrole dodržování všech práv odsouzených ze strany ministerstva, resp. o zakotvení možnosti odsouzených „odvolat“ se proti rozhodnutí VS ČR k Ministerstvu spravedlnosti.

Vzhledem ke skutečnosti, že není výslovně stanoveno, ke kterému orgánu může odsouzený podat proti zařazení na OZSTZ stížnost či jiný „opravný prostředek“, může být naplnění požadavku zmíněného v ust. § 85 SŘS pro přípustnost žaloby problematické. Vzhledem k chybějící judikatuře soudů v tomto ohledu není zřejmé, zda pro splnění požadavku bude dostačující, když se odsouzený obrátí na GR VS ČR, nebo zda bude nutné, aby svoji stížnost směřoval i na Ministerstvo spravedlnosti, popř. státní zastupitelství.

V souvislosti s OZSTZ je z podnětu VS ČR již vypracován návrh na změnu současné úpravy, který do jisté míry reaguje na shora uvedené, zejména řeší zakotvení institutu OZSTZ na úrovni zákona.

Doporučuje se změnit současnou úpravu oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením tak, aby byl tento institut zakotven přímo v ZVTOS, aby při zařazování na toto oddělení bylo odsouzenému zaručeno právo být prokazatelně seznámen s důvody svého umístění, být poučen o právu podat stížnost s tím, že o ní bude rozhodovat jiný orgán než ten, který o zařazení na oddělení rozhodl. Stejná procesní práva musí být zaručena i cizincům umístěným na tato oddělení.

2. Navštívená OZSTZ

26. Systematická návštěva byla provedena v OZSTZ pro věznic s ostrahou v R. a pro věznic typu zvýšená ostraha ve věznici V. Doživotně odsouzeným, kteří jsou rovněž umístěni v OZSTZ, bude věnována samostatná kapitola.

27. Režim OZSTZ mají věznice upraveny v rámci svých vnitřních řádů. Odsouzení umístění na OZSTZ jsou ubytováni max. po 2 osobách. Celý jsou celodenně uzamčeny s tím, že odsouzení mají právo na jednohodinovou vycházku. Ta je ve věznici R. realizována po skupinách (celkem 3 skupiny) a ve věznici V. po celách, tzn. max. po dvou odsouzených.

Podle vnitřního řádu (dále také jen VŘ) věznice V. je obsahem programu zacházení mimo jiné získávání informací z médií a také pohybové aktivity, přičemž odsouzení mohou sledovat televizi na cele pouze dvě hodiny denně a sportovní aktivity mohou praktikovat pouze v rámci vycházky, neboť kondiční cvičení jim není povoleno. Vycházkové dvory pro OZSTZ ve věznici V. představují vybetonované kóje zhruba 2 x 5 metrů, ve kterých je možné buď prakticky pouze chodit dokola, nebo hrát např. stolní tenis. V současné době jsou podnikány kroky vedoucí ke zlepšení stavu vycházkových prostor a k jejich rozšíření. Ve věznici V. uváděli odsouzení, že žádné kroužky či jiné formy smysluplného trávení času na oddělení nejsou praktikovány. Příslušníky VS ČR bylo namítáno, že odsouzení o nic nemají zájem. Ve věznici R. mají odsouzení možnost sledování TV na kulturní místnosti každý den od 19:00 – 20:00 hod. a v sobotu a neděli je možné sledovat od 15:00 hod. centrální video. OZSTZ je ve věznici R. vybaveno malou tělocvičnou pro kondiční cvičení. Co se týká dalších aktivit v rámci programu zacházení, ve věznici R. nebyly žádné aktivity vzhledem k nedostatku pracovníků realizovány.

Z výše uvedeného vyplývá, že ve věznici V. se režim odsouzených na OZSTZ blíží režimu doživotně odsouzených (viz níže). Většinu času tráví zamčení na cele po dvou, s ostatními odsouzenými se de facto nemají možnost setkat, jelikož vycházky probíhají po celách. Na TV se dívají na celách, možnost pracovat nemají, a to ani na celách (jako např. u doživotně odsouzených – viz níže), možnost účastnit se různých aktivit je omezená, sportovní aktivity jsou nulové (vyjma občasného hraní stolního tenisu). Obdobný režim platí pro odsouzené ve věznici R. s tím rozdílem, že se mohou vzájemně setkávat alespoň v rámci vycházek či na kulturní místnosti. Jelikož jedním z kritérií pro případné vyřazení odsouzeného z OZSTZ je plnění programu zacházení, je nutné, aby programy zacházení byly skutečně plněny a jejich vyhodnocování tak nebylo pouhou formalitou. Nedostatek pracovníků, kteří by s odsouzenými pracovali, lze řešit např. tím, že odsouzeným bude umožněno, aby si určité aktivity organizovali a realizovali sami, což předpokládá i pravidlo 27.6 EVP, které konstatuje, že pokud je to možné, má být odsouzeným dovoleno, aby si volnočasové aktivity, hry, své koníčky apod. sami organizovali.

28. CPT ve svých standardech¹² uvádí, že vězni, kteří představují zvláštní bezpečnostní riziko, by měli uvnitř svých oddělení požívat relativně uvolněný režim jako kompenzaci za jejich přísné podmínky věznění. Zejména by jim mělo být umožněno stýkat se uvnitř oddělení se spoluvězni a měl by jim být poskytnut velký výběr aktivit. EVP v pravidle 25.1 a 2 stanoví, že režim uplatňovaný u všech vězňů musí nabízet vyvážený program činností, musí umožňovat, aby všichni odsouzení trávili tolik hodin mimo své cely denně, kolik je zapotřebí pro dostatečné zajištění lidské a společenské interakce. V pravidlech 27.3, 4, 5, 6 a 7 je konstatováno, že musí být zajištěn dostatečný prostor pro kondiční cvičení, musí být zajištěny možnosti pro sport, kulturní vyžití, volnočasové aktivity atd.

Doporučuje se změnit režim na odděleních se zvýšeným stavebně-technickým zabezpečením tak, aby měli odsouzení možnost trávit svůj čas smysluplně, aby se mohli stýkat po určitou dobu v rámci dne alespoň mezi sebou (např. na kulturních místnostech, při vycházkách), aby měli možnost věnovat se ve vymezeném čase cvičení.

¹² Výňatek z jedenácté obecné zprávy [CPT/Inf (2001) 16]; bod 32

Doporučuje se začít realizovat programy zacházení tak, jak jsou vymezeny v ust. § 41 ZVTOS a ust. § 36 a násl. ŘVTOS se současným přihlédnutím k individuálním potřebám odsouzených.

29. Návštěvy dle vnitřního řádu věznice R. se provádí za přímého dohledu zaměstnance věznice a mohou být v odůvodněných případech prováděny bez přímého kontaktu ve zvlášť pro tyto účely upravené místnosti. Tato dikce plně koresponduje s ust. § 19 odst. 6 ZVTOS. Naproti tomu vnitřní řád věznice V. stanoví, že návštěvy se uskutečňují zpravidla v místnosti, kde je návštěvník oddělen přepážkou, vždy za případného dozoru příslušníka. Tato formulace je sice v souladu s příslušnými ustanoveními NGR č. 8/2006, ale ne v souladu s ust. § 19 odst. 6 ZVTOS. Odsouzení uváděli, že návštěvy jsou prováděny vždy za mříží, či dokonce přes sklo. I přesto, že je odsouzený umístěn na OZSTZ, je nutno aplikovat další omezení vždy jen na základě vyhodnocení individuálních bezpečnostních rizik. Nicméně v praxi je pouze věcí ředitele, jak k dané problematice přistoupí. V podstatě korektně lze postupovat při přijetí jednoho i druhého výkladu.

Při uplatňování dalších omezení (např. bezkontaktní návštěvy) je nutno postupovat výhradně na základě vyhodnocení individuálních rizik. Každé rozhodnutí v tomto směru musí být podloženo konkrétními poznatky odůvodňujícími další omezení odsouzeného v jeho právech.

d) Stravování

30. Ve smyslu ust. § 16 odst. 1 ZVTOS se odsouzeným poskytuje strava za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. Ze strany odsouzených zaznívaly připomínky ke kvantitě, kvalitě a také rozmanitosti stravy. Množství, resp. gramáž jídla je pevně stanovena, kvalita stravy může být jednotlivými odsouzenými hodnocena rozdílně, tudíž hlavní a pravděpodobně i jedinou oblastí, kde může dojít ke zlepšení, je rozmanitost stravy. Až na výjimky související s programem zacházení si odsouzení nemohou vařit, na dostupných vařičích je dovoleno pouze ohřívat vodu.

V některých věznicích se účastní zasedání stravovací komise i zástupce z řad odsouzených. Tento postup ochránce vítá.

Jedním z členů stravovací komise by měl být zástupce z řad odsouzených, přičemž by mělo být přihlíženo k připomínkám odsouzených, zejména co se rozmanitosti stravy týče.

31. Podmínky pro přípravu muslimské stravy mají mít podle informací GŘ VS (zn.: 71/165/2005-GŘ/551) čtyři věznice (věznice B., P., R., O.) ze sedmi navštívených s tím, že ve věznici V. má být muslimská strava připravována od 8. 11. 2005 (v návaznosti na šetření individuální stížnosti odsouzeného zástupkyní ochránce). Přesto, že tento druh stravy má být připravován i ve věznici B., fakticky se tak neděje, což je deklarováno i vnitřním řádem věznice. Ust. § 16 odst. 1 ZVTOS v tomto ohledu konstatuje: „V rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice, se přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených.“ Pracovníci Kanceláře se setkali v některých věznicích se stížnostmi na neposkytování vegetariánské i muslimské stravy. Vzhledem k významu, jaký má strava v islámu nebo židovství, se u věřících nejedná pouze o tradici, ale přímo o specifický aspekt výkonu práva svobodně projevovat náboženství. S ohledem na skutečnost, že provozní podmínky věznic by se měly neustále zlepšovat, mělo by docházet i k nárůstu počtu věznic, kde

jsou specifické druhy stravy připravovány. Ohledně košer stravy nezazněly v rámci návštěv stížnosti odsouzených na její odpírání, nicméně je třeba si uvědomit, že i tento požadavek může být vznesen. Ochránce si je vědom náročnosti přípravy tohoto druhu stravy, nicméně VS ČR by měla být připravena tuto situaci řešit, tzn. alespoň v některých věznicích by měla být zajištěna možnost jejího podávání.

Muslimská a vegetariánská strava by měla být připravována ve všech věznicích. Možnost podávání košer stravy by měla být zajištěna alespoň v některých věznicích, tak aby byly respektovány náboženské tradice odsouzených, kteří by případně tento druh stravy vyžadovali.

e) Ubytování

32. V převážné většině navštívených věznic je na standardních odděleních zaveden systém kolektivního ubytování po 6 - 15 odsouzených. Pouze např. ve věznici P. jsou někteří odsouzení (III. SVD, věznice typu D) ubytováni na celách po dvou.

Jak u společných WC na odděleních s ložnicemi, tak u WC na celách, se lze setkat s případy nedůstojných podmínek: WC kabinky zcela bez dveří (či alespoň závěsu), společná WC oddělená z boku pouze velmi nízkými přepážkami a čelně vůbec, v několika případech také WC na cele, kde nebyl pouze jeden odsouzený, bez alespoň vizuální bariéry. Posledně uvedený jev, kdy odsouzení v jednom prostoru tráví většinu dne, jedí i vykonávají potřebu bez alespoň minimálního soukromí, představuje zásah do lidské důstojnosti a porušení citovaného ustanovení ŘVTOS a pravidla 19.3 EVP.

Všechna společná WC musí být opatřena dostatečnými vizuálními bariérami ze stran i z čelního pohledu. Pokud je WC přímo uvnitř cely, musí být buď odděleno od zbytku cely, přičemž za optimální řešení je považováno stavebně-technické oddělení, nebo tato cela musí být využívána pouze jedním odsouzeným

33. Pokud se týká toalet, VS ČR hodlá vyměnit veškeré turecké záchody, resp. výměna měla proběhnout do konce září 2006. Ochránce tento krok vítá, domnívá se ale, že v určitých místnostech, např. na OVKT či na krizovém oddělení, by nové toalety měly být v antivandalovém provedení, a to vzhledem k možnému ničení klasických porcelánových mís a možnému následnému ohrožení zdraví jak samotných odsouzených, tak i zaměstnanců VS ČR.

Doporučuje se co možná nejvíce využívat antivandalové provedení toalet, a to zejména na oddělení výkonu kázeňských trestů či na krizovém oddělení.

34. Ochránce se na požadavky na stavebně-technické uspořádání cel s ohledem na hygienické předpisy více zaměřil. Zjistil, že nejsou sjednoceny podmínky pro „kolaudování cel“, které jsou de facto místnostmi určenými pro dlouhodobý pobyt. Z pohledu stavebního práva se uplatní zákon č. 50/1976 Sb., stavební zákon, ve znění pozdějších předpisů, a vyhláška č. 137/1998 Sb., o obecných technických požadavcích na výstavbu (přičemž není zřejmé, pod jaký druh staveb se věznice řadí). Podle údajů stavebního úřadu alokovaného pod Ministerstvem spravedlnosti, v jehož kompetenci jsou právě vězeňská zařízení, se již neuplatní Česká technická norma pro obytné budovy (dále jen ČTN), a to ani přiměřeně. Nadto se vychází rovněž z příslušných ustanovení ZVTOS např. ve vztahu ke stanovené ubytovací

ploše na jednoho odsouzeného. Ze strany hygienických předpisů se uplatní např. vyhl. č. 6/2003 Sb., kterou se stanoví hygienické limity chemických, fyzikálních a biologických ukazatelů pro vnitřní prostory pobytových místností některých staveb, a příslušná ustanovení zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů. Ochránci se nedostalo jednoznačné odpovědi na to, kdo, z jakých hledisek a na základě čeho např. povoluje instalaci toaletních mís přímo v místnosti bez toho, aby byly stavebně odděleny od zbytku cely. Žádná ze shora zmíněných právních norem ani ČTN totiž nepočítá s tím, že v místnosti, která je určená mimo jiné ke spánku, bude zasazena toaleta. Ze strany hygienických stanic dochází ve vztahu k věznicím pouze ke kontrole stravovacího provozu, případně dostatečného větrání místností, limitů prašnosti, přítomnosti plísní atd. Hygienické stanice jsou rovněž dotčeným orgánem při stavebním a případně kolaudačním řízení. Některé informace uvádějí, že v rámci plánu kontrol prováděných hygienickými stanicemi nebyla v přibližně posledních třech letech kontrola věznic ze strany Ministerstva zdravotnictví stanovena, tudíž kontroly probíhají ad hoc např. na základě stížnosti, ovšem z některých věznic zaznívalo, že kontroly stravovacích provozů jsou četné. Ochránci se dostalo informací i o tom, že praxe jednotlivých hygienických stanic je při posuzování splnění požadavků z jejich hlediska různá.

Ochránce by uvítal bližší informace k problematice výstavby, resp. rekonstrukce věznic a jednotlivých cel ze strany příslušného stavebního úřadu, včetně upřesnění veškerých předpisů (i na vnitřní úrovni), které jsou na oblast výstavby ve vězeňství aplikovány, a sdělení, pod jaký druh staveb jsou věznice ve smyslu vyhl. č. 137/1998 Sb. řazeny.

Stavebně-technické podmínky pro cely by měly být posuzovány jednotně, přičemž se jako žádoucí jeví příslušnou metodiku posuzování těchto podmínek sjednotit ve spolupráci s hlavním hygienikem ČR.

35. V rámci úsporných opatření je v některých věznicích (věznice M.) zapínána elektřina v zásuvkách jen po určitou dobu, v jedné věznici byly zrušeny zásuvky na ložnicích úplně (věznice R.), vařiče je možné používat jen ve stanovených intervalech (věznice P.), či je koupání odsouzených omezeno na zákonný limit 1x týdně (věznice O.). V souvislosti s posledním případem je nutno podotknout, že obecně mají pracující odsouzení možnost sprchovat se častěji, tato možnost je dána i odsouzeným, kteří např. sportovali. Ochránce se domnívá, že v rámci hledání úspor by mělo být v první řadě přistoupeno např. k organizačním změnám, a teprve poté k plošnému a v některých případech razantnímu opatření. S takovými problémy by měli být odsouzení seznámeni, měly by jim být předloženy případné alternativy řešení s tím, že poté nově zaváděná, pro ně do jisté míry omezující opatření, snáze přijmou (např. věznice O.). Uvedená úsporná opatření jsou navíc způsobilá narušit rovnost práv odsouzených (ust. § 15 ZVTOS).

K zavádění úsporných opatření by mělo být přistupováno citlivě s tím, že by s celou situací, tedy s důvody, které k opatření vedou, s možnými variantami atd., měli být seznámeni i odsouzení, kteří tak snáze nově zaváděná opatření přijmou.

36. Vzhledem k výše konstatované přeplněnosti věznic dochází v některých z nich k opatřením, která mají stávající kapacitu věznice navýšit. Některá zvolená řešení, jako např. rušení jedné ze dvou kulturních místností sloužících pro cca 70 odsouzených (věznice R.), ochránce nepokládá za šťastná, nehledě na skutečnost, že i za stávající kapacity se jeví problematický nedostatečný počet toalet a sociálních

zařízení obecně. Nadto 70 odsouzených bude moci jen stěží využívat jednu kulturní místnost dostačující pro zhruba 30 odsouzených. Těmito kroky dochází k dalšímu zhoršování podmínek výkonu trestu odnětí svobody, které mohou ve svém důsledku znamenat špatné zacházení.

Doporučuje se neuskutečňovat zvyšování kapacity rušením např. kulturních místností a dalších prostor, kde odsouzení tráví svůj volný čas. Při navyšování kapacity v rámci oddělení věznic je nutno brát ohled i na počet sociálních zařízení, velikost kulturních místností atd.

37. V některých věznicích (např. věznice V. a věznice P.) se ochránce setkal s praxí, kdy odsouzení zařazení do III. SVD ve věznici s ostrahou, popř. do II. a III. SVD věznice se zvýšenou ostrahou, byli během dne uzamykáni na celách. Odemykáni byli na několik málo hodin denně (např. ve věznici P. odsouzení ve II. a III. SVD byli plošně celodenně uzamykáni vyjma 1 hodiny na vycházku, doby pro aktivity programu zacházení a doby na ohřátí vody na čaj či kávu). Vedení věznic tento postup odůvodňovalo tím, že se odsouzení fyzicky napadají, či tím, že jsou zařazení do II. či III. SVD v typu věznice ostraha či zvýšená ostraha, čímž podle jejich názoru došlo k naplnění důvodů pro prodloužení doby uzamykání ve smyslu ust. § 50 odst. 2 ŘVTOS.

Základní časový rozsah uzamykání na celách je stanoven citovaným ustanovením § 50 ŘVTOS na osmihodinovou dobu ke spánku (odst. 1) s možností jeho odůvodněného prodloužení ředitelem věznice (odst. 2), a to s přihlédnutím na požadavky zachování pořádku a bezpečnosti. Trvalé prodloužení stanovené doby uzamykání dle názoru ochránce představuje špatný postup, neboť ředitel věznice je zmocněn pouze k výjimečnému prodloužení stanovené doby v odůvodněných případech. Je možné tedy uzamknout odsouzeného např. po spáchání kázeňského přestupku do doby rozhodnutí o něm tak, aby odsouzený nemohl ovlivňovat svědky apod., popř. může dojít k uzamčení odsouzených např. po hromadném ničení majetku, opět do doby, než budou všichni pachatelé kázeňsky potrestáni, popř. dojde k nezbytným opravám technického zabezpečení atd. V tomto ohledu se ochránce domnívá, že uzamykání v celách nelze používat ani jako motivační činitel v rámci vnitřní diferenciací, tak jak je uvedeno v čl. 3 odst. 3 ML č. 24/2004, kterým se stanoví realizace vnitřní diferenciací.

Ochránce se neztotožňuje s tvrzením, že samotná skutečnost, že je odsouzený zařazen do 3. SVD ve věznici typu ostraha nebo ve II. či III. SVD ve věznici typu zvýšená ostraha, je dostatečným důvodem pro uzamykání odsouzených na celách. Rovněž argumentace věznice P. tím, že se odsouzení napadají, jen stěží ob stojí, neboť jak vyplynulo z údajů hlášené služby věznice P. za II. pololetí roku 2005 a I. pololetí roku 2006 (tedy i za období, kdy předmětné oddělení ještě neexistovalo a odsouzení tedy nebyli uzamykáni), nevyskytl se ve věznici ani jediný případ napadení odsouzeného jiným odsouzeným podléhající hlášené službě. Z rozboru kázeňské praxe téže věznice za I. pololetí 2006 vyplynulo, že k napadení mezi vězni došlo ve 26 případech, resp. 26 odsouzených bylo shledáno vinnými z tohoto kázeňského přestupku z celkového počtu 395 všech kázeňských přestupků za uvedené období (tedy cca 6,5 %), přičemž zřejmě ne všichni viníci patřili mezi odsouzené zařazené na oddělení, kde je výše nastíněná praxe zavedena.

38. Aplikace ust. § 50 odst. 2 ŘVTOS musí být podložena konkrétními bezpečnostními důvody u každého odsouzeného (rovněž viz bod 29) a jejich trvání

musí být sledováno. Plošné posuzování odsouzených bez zohledňování individuálních rizik neodpovídá např. ani základnímu principu VS ČR naznačenému v Koncepci rozvoje českého vězeňství do roku 2015 (dále jen Koncepce) posuzovat rizika představovaná jednotlivými vězni přísně individuálně a podle toho s nimi také jednat a uplatňovat omezení osob vykonávajících trest jen v rozsahu nezbytně nutném k dosažení účelu trestu odnětí svobody. Jak je v Koncepci konstatováno, tyto principy vyplývají především z LZPS, z právního řádu ČR a z doporučení Rady Evropy.¹³ V jiných věznicích tato praxe zavedena není a v dalších nemůže být praktikována vůbec vzhledem k ložnicovému systému ubytování, kdy sociální zařízení je společné na chodbě. Naopak v jiné věznici byli odsouzení zařazeni do III. SVD ubytování společně s odsouzenými z I. či II. SVD, přičemž některé zkušenosti ukazují, že společné ubytování má na „horší“ odsouzené pozitivní vliv. Rozdíl byl patrný i ve vzájemných vztazích mezi odsouzenými a vychovateli. Uzamčení odsouzení nemají, vyjma několika málo hodin týdně během aktivit (pokud vůbec probíhají), možnost s vychovatelem hovořit bez toho, aniž by museli přivolávat příslušníka VS ČR, aby je pustil ven z cely, přičemž již tato „překážka“ může odsouzené od rozhovoru s vychovatelem odrážet. Ve věznici, kde se odsouzení volně pohybují po oddělení, mají také daleko větší možnost hovořit s vychovatelem. V jedné věznici (věznice R.) měl vychovatel přímo na oddělení svoji kancelář, která nebyla od zbytku oddělení oddělena žádnou mříží, tudíž odsouzení k němu měli přístup kdykoli. Výše naznačená praxe uzamykání je tak způsobila narušit rovnost práv odsouzených deklarovanou v ust. § 15 ZVTOS.

Uzamykání odsouzených podle ust. § 50 odst. 2 ŘVTOS musí vycházet z vyhodnocení individuálních rizik a bezpečnostní důvody musí být prokazatelně dány u každého odsouzeného, přičemž jejich trvání musí být průběžně sledováno.

f) Vystrojování

39. V ust. § 18 ŘVTOS je upraveno poskytování oděvů odsouzeným, podmínky pro nošení vlastního oděvu a povinnost ho udržovat v čistotě, četnost výměn osobního oděvu, vězeňského oděvu, obuvi a ložního prádla.

Oprávněné námitky odsouzených v některých věznicích (např. věznice B., věznice R.) se týkaly stáří a stavu používaných oděvů, neboť některé byly již natolik nevyhovující, že jejich vyspravení se jevílo jako málo reálné. Dle pravidla 20.2 EVP odsouzeným musí být poskytnuto oblečení odpovídající klimatickým podmínkám a takový oděv v nich nesmí vyvolávat pocit ponížení nebo degradace. Pravidlo 20.3 EVP říká, že všechny části oděvu musí být udržovány v řádném stavu a v případě potřeby vyměněny.

Podle informací VS ČR bylo zhruba před třemi lety v některých věznicích započato s výměnou erárních oděvů pro odsouzené. Nové ošacení by se mělo svým vzhledem i materiálem přibližovat „civilnímu“ oděvu.

Ochránce by uvítal informace, jak probíhá výměna erárního ošacení za nové v rámci jednotlivých věznic. V případě, že oděvy již nelze vzhledem k jejich opotřebení účelně vyspravit, musí být odsouzenému vyměněny.

¹³ Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015; str. 8, 9 – www.vscr.cz

g) Vycházky

40. Podle ust. § 20 ŘVTOS se odsouzení vycházek účastní podle vlastního zájmu, přičemž se jim ve smyslu ust. § 16 odst. 4 ZVTOS zabezpečuje nejméně jednohodinová vycházka. CPT ve svých standardech nadto dodává, že vycházkové prostory by měly být přiměřeně prostorné a nabízet vždy, když je to možné, úkryt před nepříznivým počasím. Vycházkové prostory by měly být taktéž opatřeny lavičkami pro odpočinek, ale také vybaveny pro realizaci sportovních aktivit.

Vycházkové prostory byly co do velikosti zpravidla dostatečné, výjimkou byly např. vycházkové dvory pro jednu z ubytoven ve věznici V. (viz bod 27 a 95) či věznici P. (vycházkový dvůr pro odsouzené ve zvýšené ostraze a pro oddělení 1/5-1). Na některých vycházkových dvorech byla alespoň malá část zatravněna, popř. se nacházely uprostřed zeleně, jiné byly kompletně vybetonované a obehnané vysokými zdmi. Až na několik málo výjimek neměli odsouzení k dispozici ani jednu lavičku, přístřešek proti nepříznivému počasí nebyl ani na jednom vycházkovém dvoře, možnosti sportovního vyžití nebyly vždy zabezpečeny.

Vycházkové dvory by měly být vybaveny lavičkami, z malé části by měly být zabezpečeny proti nepříznivému počasí, měly by umožňovat sportovní aktivity, a pokud je to možné, v případě, že je dvůr oddělen od okolí vysokými zdmi, měla by být alespoň část zatravněna.

h) Osobní hygiena

41. Mezi povinnosti věznice patří ve smyslu ust. § 21 ŘVTOS mimo jiné vytvořit podmínky pro dodržování osobní hygieny odsouzených s tím, že koupání se umožňuje nejméně jednou týdně. Věznice je ale povinna vytvořit i náležité podmínky pro dodržování osobní hygieny tak, aby bylo zajištěno denní umývání, pravidelné holení a vykonávání běžných hygienických úkonů. V této souvislosti lze odkázat i na pravidlo 19.4 EVP, které stanoví, že musí být zajištěno vhodné zařízení, aby se každý odsouzený mohl vykoupat nebo osprchovat při teplotě odpovídající klimatickým podmínkám, a to pokud možno denně, nejméně však dvakrát týdně (v případě potřeby i častěji) v zájmu zachování všeobecné hygieny. S vědomím doporučujícího charakteru EVP je žádoucí zavedenou praxi požadavkům stanoveným v EVP co nejvíce přibližovat.

Nebylo zjištěno, že by ustanovení týkající se možnosti koupání jednou týdně nebylo respektováno. Přičemž jak je uvedeno v bodu 35, ve stanovených případech je možné sprchování častější. Ochránce se setkával se stížnostmi odsouzených, pokud šlo o možnost provádět základní osobní hygienu v jiný než určený den. Např. ve věznici B. bylo zjištěno, že po celý týden neteče teplá voda ani v jednom z umyvadel a vyjma uvedené doby pro sprchování teplá voda neteče ani ve sprchách, takže je za těchto podmínek prakticky nemožné provést důkladnou osobní hygienu (včetně například vyprání prádla, umytí ešusů, hygieny po sportovních aktivitách apod.). Nejednotná praxe opět způsobuje narušení rovnosti práv odsouzených dle ust. § 15 ZVTOS.

Odsouzeným musí být zajištěn přístup k teplé vodě (např. za účelem umytí rukou, přeprání drobného prádla, úklidu cely, umývání ešusů atd.) každý den.

42. Odsouzení, kteří nemají základní hygienické prostředky ani peněžní prostředky na jejich zakoupení, poskytne správa věznice základní hygienické potřeby v nutném množství a sortimentu (ust. § 21 odst. 4 ŘVTOS). Ve všech navštívených

věznicích se za základní hygienické potřeby považoval pouze 1 ks toaletního papíru a 1 ks mýdla na měsíc. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků, které v případě odsouzených bez příjmů činí 100,- Kč měsíčně, si údajně tito odsouzení kupují pouze nejlevnější mýdlo, které používají na veškeré úkony od osobní hygieny až po přepírání prádla. Šampón, zubní kartáček, zubní pasta nebo dokonce krém je pro zmíněnou skupinu odsouzených téměř nedosažitelné zboží. Poskytnutí 1 ks toaletního papíru a 1 ks mýdla měsíčně nelze považovat za poskytnutí základních hygienických potřeb.

Ochránce k tomu problému navrhl VS ČR alternativní řešení spočívající buď v možnosti zasílat odsouzeným stanovený počet tzv. hygienických balíčků, anebo v možnosti, aby stanovený počet kusů hygienických potřeb nakoupily odsouzenému návštěvy ve vězeňské kantýně. Obě tato řešení nebyla VS ČR shledána jako příliš schůdná, a to z hlediska průniku nepovolených věcí, zejména drog do věznic (v případě balíčků) nebo s ohledem na faktické zkrácení doby trvání návštěvy o dobu strávenou nákupem. Ochránce chápe obavy VS ČR týkající se průniku drog, ohledně druhé možnosti ale není stále přesvědčen o tom, že by nebyla realizovatelná (odsouzený by byl se zkrácením návštěvy, pokud by chtěl, aby mu návštěvník nakoupil, srozuměn). Vzhledem ke skutečnosti, že nastíněný problém je zapotřebí řešit operativně, domnívá se ochránce, že seznam základních hygienických potřeb by měl být v první řadě stanoven jednotně (pochopitelně s rozdíly pro muže a ženy), přičemž v seznamu by neměl chybět např. šampón, zubní pasta, zubní kartáček, holící potřeby atd., a to i s ohledem na povinnost odsouzených udržovat vlasy a vousy v čistotě (ust. § 21 odst. 4 ŘVTOS).

Odsouzeným, kteří nemají žádné příjmy a pobírají sociální kapesné, musí být vydávány hygienické potřeby v takovém množství a takového druhu, aby mohli dodržovat osobní hygienu.

i) Programy zacházení, osobní volno a uspokojování kulturních potřeb

43. Asi v polovině navštívených zařízení nelze hodnotit možnosti uspokojování kulturních potřeb a prostor pro zájmové činnosti odsouzených jako uspokojivé. Na některých odděleních (OZSTZ, III. SVD věznice s ostrahou ve věznicí P., II. a III. SVD věznice se zvýšenou ostrahou ve věznicí P.) stráví odsouzení v určité dny i více než 20 hodin denně ve své cele. Byla zjištěna praxe, kdy aktivity pro odsouzené jsou plánovány tak, že se překrývají a může se jich zúčastnit jen menšina odsouzených, takže přes „zaplněné tabulky“ rozpisů nepředstavují pro odsouzené reálnou nabídku trávení času. Nadto jsou aktivity organizovány často v rámci jednoho či dvou dnů, některé z nich se opakují jednou za 14 dnů, tudíž zbytek týdne nemá odsouzený možnost žádného vyžití (rovněž viz bod 95). Vyhodnocování programu zacházení je pak jen formalitou. Problém je zčásti jistě způsoben nedostatkem pracovníků VS ČR pro práci s odsouzenými, ale také nezájmem odsouzených o nabízené aktivity. V tomto ohledu je třeba ptát se, zda by odsouzení projeví větší zájem o jiné kroužky atd. I z těchto důvodů by mělo obecně platit, že čím méně se může odsouzeným věnovat pracovník VS ČR, tím větší prostor a možnosti by odsouzení měli mít k tomu, aby se zabavili sami – společenské hry, TV, knihy, sportovní aktivity, vlastní kroužky. V této souvislosti lze opětovně poukázat na pravidlo 27.6 EVP, kde je vysloven předpoklad, že pokud je to možné, bude vězňům dovoleno, aby si sami organizovali např. sportovní aktivity, hry, koníčky, kulturní vyžití a jiné volnočasové aktivity. V některých věznicích odsouzení dokonce nabízeli, že stolní hry, popř. i televizor, zakoupí ze svého a dají k dispozici i ostatním odsouzeným. Tento postup

se ochránci nejeví jako příliš šťastný, a to i s ohledem na skutečnost, že v jiných věznicích bylo toto zajištěno ze strany VS ČR.

Aktivity pro odsouzené musí být organizovány tak, aby měl každý z nich reálnou možnost účastnit se jich převážnou část dnů v týdnu. Odsouzeným by měla být dána možnost, aby si sami organizovali volnočasové, sportovní aktivity, hry atd., k čemuž by jim měly být vytvořeny vyhovující podmínky (stolní hry, sportovní vybavení).

44. Ochránce se neseťkal s výtkami směřujícími k naplňování duchovních potřeb vyjma stížností týkajících se např. toho, že ve věznici V. nejsou zajišťovány duchovní služby pravoslavných věřících odsouzených (přibližně třetina cizinců v době návštěvy), ačkoliv je o ně ze strany odsouzených značný zájem, či skutečnosti, že odsouzení zařazení do kategorie možných obětí násilí se nemohou účastnit společné mše z důvodu nemožnosti zajistit jim bezpečnost (věznice P.).

45. Pro uspokojování kulturních potřeb bývají odsouzeným povolována vlastní přenosná rádia nebo televizory. Přístroj musí mít předepsané technické parametry a musí být před vydáním odsouzenému odborně zkontrolován. Pracovníci Kanceláře se setkali s velmi se lišícími cenami takové kontroly a také se značně dlouhými čekacími lhůtami (několik měsíců). Věznice buď obstarává kontrolu sama, nebo ji objednává u jiného subjektu. Totéž platí pro ponorné vařiče. Vzhledem k sociální situaci odsouzených se ochránci jeví jako vhodný postup zařadit do sortimentu vězeňské kantýny (např. na objednávku) vybrané prověřené typy žádaných spotřebičů, které by již kontrolovány nebyly. Navrhovaný postup by podle ochránce šetřil peníze odsouzených a čas a práci vychovatelů, kteří zabezpečují popsanou proceduru po administrativní stránce.

Cena za technickou kontrolu spotřebičů by měla být stanovena jednotně. Technická kontrola musí být provedena v co nejkratší době. Doporučuje se umožnit odsouzeným objednat si ve vězeňských kantýnách prověřené spotřebiče, které již nebudou muset být podrobeny dalším prohlídkám.

46. V závislosti na zařazení do té které skupiny vnitřní diferenciaci mají odsouzení dle časového rozvrhu dne přístup k televizi. Počet hodin, které může odsouzený strávit sledováním televize, se zvyšuje s nižším stupněm skupiny, tzn. nejvíce prostoru v tomto ohledu mají odsouzení zařazení v I. SVD. V některých věznicích mohou mít tyto odsouzení televizor přímo na cele. Tato možnost je jedním z motivačních činitelů¹⁴ v systému pozitivní motivace v rámci vnitřní diferenciaci odsouzených (ML č. 25/2004, kterým se stanoví realizace vnitřní diferenciaci odsouzených). V jiných věznicích (věznice R. nebo věznice P.) tento přístup k odsouzeným v I. SVD uplatňován není. Odsouzení, pokud nemají TV na cele, ji mohou sledovat v kulturních místnostech. Problematickou se jeví situace, kdy dle vnitřního řádu věznice má odsouzený v I. SVD nárok na vlastní televizor na ložnici, ale protože je ubytován s těmi, kdo tento nárok nemají (II. a III. SVD), není mu vlastní televizor dovolen. Vzhledem k bodu 17 bude nutné tuto situaci řešit, a to i s ohledem na zachování rovnosti práv odsouzených. Ochránce si je vědom, že ne všechny motivační činitele bude moci každá věznice uplatňovat, nicméně i v tomto ohledu by

¹⁴ Dalšími motivačními činiteli je např. způsob zařízení ložnic a cel, forma a množství estetických prvků, zařazování odsouzených do forem vzdělávání, způsob a míra **možnosti** uspokojování kulturních potřeb nad rámec programů zacházení, míra možnosti používání dalších věcí, možnost prodloužení vycházek, umožnění využívání posilovny, přednostní zařazování do práce atd.

měla snaha věznice směřovat ke sjednocování praxe, nikoli však snižováním standardu.

Při uplatňování motivačních činitelů by se měla uplatňovat ve věznicích jednotná praxe.

47. Věznice by měla v souladu s čl. 7 odst. 6 ML č. 19/2005 plánovat v rámci výstupních oddělení společné i individuální extramurální aktivity. Bylo zjištěno, že toto ustanovení v praxi některých věznic (věznice P.) vypadá tak, že za dobu pobytu odsouzeného na výstupním oddělení je uspořádána jedna společná akce. Četnost takových aktivit a pouze společný charakter však neodpovídá účelu vyjádřenému v citovaném ustanovení ML (zvládnutí dopravní situace, navštívení kulturní akce, posílení rodinných vazeb). Důraz na samostatnost je kladen i v ust. § 74 ZVTOS. Princip přípravy na samostatný způsob života je dále rozváděn ve výše zmíněném článku ML č. 19/2005, kde se mimo jiné konstatuje, že při realizaci jednotlivých aktivit se používají metody skupinového působení a individuální přípravy. Tyto metody a formy zacházení mají povzbuzovat motivaci odsouzených, vyžadovat jejich aktivitu, vést je k samostatnému rozhodování a zdůrazňovat princip zodpovědnosti a přijetí důsledků za svoje jednání. Nadto odst. 6 článku 7 uvádí, že věznice plánuje nejen společné, ale i individuální extramurální aktivity, přičemž na základě individuálního vyhodnocení rizik umožní odsouzeným využívat těchto aktivit zejména k podpoře praktického nácviku sociálních dovedností mimo věznic. Pokud jde o odsouzené zařazené do typu věznice s ostrahou, ust. § 53 odst. 6 ŘVTOS umožňuje i pro tuto skupinu odsouzených organizovat akce mimo věznici. Účelem výstupního oddělení je především vytvoření předpokladů pro samostatný způsob života. Tento účel je např. plněn ve věznici O.

Extramurální aktivity na výstupních oddělení mají probíhat i individuální formou, tzn. nemají se omezovat pouze na hromadnou návštěvu jednoho úřadu apod.

j) Zdravotní péče

48. Jak bylo uvedeno výše (viz bod 11), odsouzení jsou během výkonu trestu odnětí svobody omezeni v některých svých právech a svobodách. Avšak není a ani nemůže být omezeno jejich právo na ochranu zdraví garantované LZPS.

Poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu trestu odnětí svobody se řídí obecnými právními předpisy v oblasti zdravotní péče s výjimkami vyplývajícími ze zákona o péči o zdraví lidu, zákona o výkonu trestu odnětí svobody a prováděcí vyhlášky k němu; jedná se především o odejmutí práva svobodné volby lékaře, klinického psychologa a zdravotnického zařízení. V rámci vnitřních předpisů je poskytování zdravotní péče těmto osobám upraveno nařízeními ministra spravedlnosti a nařízeními generálního ředitele VS ČR.

Této oblasti je věnována pozornost i na poli mezinárodním. Určité standardy poskytované péče upravují např. předpisy přijaté na úrovni OSN a Rady Evropy či dokumenty přijaté Světovou lékařskou asociací (WMA) a Světovou zdravotnickou asociací (WHO). Kritéria kvality a dostupnosti zdravotní péče nastíněná v těchto předpisech a doporučeních zdůrazňují především myšlenku, že péče poskytovaná ve výkonu trestu odnětí svobody by měla být stejná jako v civilním životě, popř. by se měla této úrovni co nejvíce přibližovat.

V poslední době se evropská vězeňská zdravotní péče ve zvýšené míře integruje a spolupracuje s veřejným zdravotnictvím. VS ČR ve své Koncepti rozvoje českého vězeňství do roku 2015 konstatuje, že způsob transformace zdravotnictví vězeňského je odvislý od transformace zdravotnictví veřejného, přičemž Zpráva o plnění doporučení CPT v roce 2005, vyplývajících z návštěvy tohoto výboru v České republice v roce 2002, uvádí, že podle názoru Ministerstva spravedlnosti nejsou pro převod lékařských služeb z Ministerstva spravedlnosti na Ministerstvo zdravotnictví v současné době v období transformace veřejného zdravotnictví vytvořeny vhodné podmínky.

49. Zdravotní péče je ve věznicích zajišťována zdravotnickými středisky. Kromě praktických lékařů jsou buď přímo v rámci střediska, či smluvně, zajištěni další specialisté včetně psychologů či psychiatrů. V případě, že nelze zdravotní péči poskytnout v zařízení VS ČR, popř. ve vězeňské nemocnici (Brno, Praha), je odsouzený eskortován do civilního zdravotnického zařízení.

50. Stížnosti na nedostupnost zdravotní péče, resp. lékaře, se objevovaly zřídka. Častěji se vyskytovaly stížnosti na neochotu příslušníků VS ČR zajistit odsouzenému lékařskou péči v případě potřeby např. o víkendech či ve večerních hodinách, popř. ho k lékaři předvést mimo dny, které jsou pro ubytovnu, v níž je odsouzený umístěn, určeny jako dny ordinační. V souvislosti se zdravotnickým personálem je nutno poukázat na nezáměr o místa vězeňských lékařů, kteří jsou v zaměstnaneckém poměru k VS ČR. Ochránce je toho názoru, že v budoucnu bude vzhledem k tomuto trendu velmi obtížné místa lékařů ve věznicích obsazovat a bude nutné stále více využívat služeb smluvních lékařů stojících mimo vězeňský systém. Další stížnosti týkající se zdravotní péče zaznívaly spíše ve smyslu neustále narůstajících výdajů za léky; léky, které byly dřív bez doplatků, je nutno nyní doplácet atd. Zvláště citlivá je tato otázka ve vztahu k odsouzeným, kteří nemají žádné příjmy a pobírají pouze 100,- Kč měsíčně jako sociální kapesné (ust. § 16 odst. 7, 8 ZVTOS). Obdobný problém je u odsouzených cizinců, kteří nejsou účastni na zdravotním pojištění. Odsouzený má možnost nechat si zaslat do věznice finanční prostředky. Ze zasláné částky je mu ale stržena část na úhradu nákladů výkonu trestu, na splacení dalších pohledávek atd., tudíž pro to, aby zasláná částka postačila na úhradu léků, musela by být min. dvojnásobná, než jsou reálné doplatky za léky. Tato skutečnost do značné míry snižuje možnost, vzhledem k sociální situaci rodin většiny odsouzených, aby byl odsouzený nemající žádné příjmy schopen hradit doplatkové léky. V jedné věznici byly získány indicie naznačující, že je odsouzeným na lékařskou péči odkládána část peněžních prostředků, které jim jsou zaslány např. příbuznými. Informace o tom, jak je řešena situace, kdy odsouzený nemá finanční prostředky a je nutné ho medikovat doplatkovými léky, resp. se jedná o cizince, který není na zdravotním pojištění účasten, se různily. Podle informací z některých věznic (např. věznice P.) nese v takovém případě náklady na léky VS ČR, resp. věznice.

Doporučuje se zavést odsouzeným „zvláštní účet“, na který by jim mohla být zaslána částka, která již nebude krácena, přičemž tyto finanční prostředky budou sloužit výlučně k úhradě léků (popř. léčebných doplňků – např. umělá sladidla u diabetiků), a po zvážení podpůrně zavést i systém strhávání části finančních prostředků z příjmu odsouzeného na případnou zdravotní péči.

51. Odsouzení rovněž poukazovali na skutečnost, že za stejné léky jsou požadovány různé doplatky. Takový postřeh může mít jistě více důvodů, ale věznice by měly ve finančních otázkách, které jsou pro odsouzené obecně velmi citlivé, projevit vstřícnost a výše doplatků zveřejnit.

Doporučuje se na nástěnkách oddělení zveřejnit výše doplatků za nejčastěji vydávané léky.

52. V převážné většině věznic je plošně rozšířená praxe přítomnosti dozorce při lékařských prohlídkách, což je v rozporu s čl. 10 odst. 1 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně¹⁵ (dále jen Úmluva), který stanoví právo každého na ochranu soukromí ve vztahu k informacím o jeho zdraví, a s ust. § 55 odst. 2 písm. d) zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, jež stanoví povinnost zdravotnických pracovníků zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se dozvěděli v souvislosti s výkonem svého povolání, s výjimkou případů, kdy skutečnost sdělují se souhlasem ošetřované osoby nebo kdy byli této povinnosti zproštěni nadřízeným orgánem v důležitém státním zájmu. Tento postup je navíc v rozporu s ust. § 23 odst. 2 ŘVTOS. Nadto je nutno konstatovat, že je zapotřebí řídit se v prvé řadě zákonem č. 20/1966 Sb. Na ŘVTOS nelze pohlížet v tomto smyslu jako na lex specialis, jelikož je určen k provedení jiného zákona (ZVTOS) než zákona o péči o zdraví lidu. Ovšem ani samo ust. § 23 odst. 2 ŘVTOS by za předpokladu, že bude dodržováno, neznamenal porušení povinnosti lékaře zachovávat mlčenlivost. Podle něj se lékařské prohlídky musí provádět mimo doslech, a pokud lékař nerozhodne jinak, i mimo dohled zaměstnanců VS ČR s výjimkou zdravotnického personálu.

V jedné z následných zpráv vlády ČR ke zprávě CPT z návštěvy v ČR roce 1997 bylo jako reakce na kritiku CPT ohledně výše popsané praxe uvedeno, že v předmětné věznici již dozorce není v ordinaci přítomen (pouze výjimečně) a do ordinace bylo nainstalováno signalizační zařízení s tím, že obdobně bude postupováno i v ostatních věznicích. V roce 1998 však Česká lékařská komora, na základě žádosti GŘ VS ČR, vydala stanovisko, které hovoří v tom smyslu, že jelikož jsou příslušníci VS ČR vázáni mlčenlivostí, mohou být přítomni lékařským prohlídkám. Toto stanovisko je třeba vzhledem k platné právní úpravě odmítnout. Zákon č. 20/1966 Sb. v žádném ze svých ustanovení neumožňuje lékařům seznamovat se zdravotním stavem pacienta nikoho jiného, než pacienta samotného, popř. osoby, které pacient určí, a pochopitelně lékaře, kteří na péči o jeho zdraví participují.

Praktické problémy při respektování citovaných ustanovení vyvstávají v souvislosti s, v některých případech, oprávněnou obavou lékařů o svoji bezpečnost. Vzhledem k výše naznačenému nezájmu o místa vězeňských lékařů mají věznice snahu, zvláště v případě smluvních lékařů, vycházet jim v tomto ohledu (tedy v tom, aby byl při lékařské prohlídce přítomen dozorce) vstříc.

Řešení této situace by mohlo přinést nainstalování signalizačních zařízení v ordinacích, popř. opatření dveří plexisklovým průzorem, který umožní příslušníkovi VS ČR sice odsouzeného sledovat, pokud si tak lékař bude přát, zároveň však bude mimo doslech.

Doporučuje se zajistit respektování příslušných ustanovení upravujících zachování lékařského tajemství a ochranu informací o zdravotním stavu pacientů-odsouzených.

53. Odsouzeným, resp. pacientům, není umožněno nahlížet do jejich zdravotnické dokumentace. V tomto ohledu již minimálně dva roky panuje mezi VS ČR a ochráncem, resp. zástupkyní ochránce, názorová neshoda. Programové odmítání umožnit pacientům nahlížet do své zdravotnické dokumentace snižuje již tak,

¹⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb.m.s.

v některých případech, nízkou důvěrou odsouzených k lékařům. Nedůvěra je do jisté míry dána i skutečností, že lékaři jsou součástí VS ČR (mimo lékařů zavázaných smluvně).

54. Smyslem omezení přístupu ke zdravotnické dokumentaci je ochrana soukromí pacienta, protože zdravotnická dokumentace obsahuje informace o něm a jejich zpřístupnění třetí osobě by soukromý charakter informací narušilo. Listina základních práv a svobod zaručuje nedotknutelnost soukromí osoby (čl. 7 odst. 1) a ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromí (čl. 10 odst. 2). Nedotknutelnost soukromí osoby může být omezena pouze zákonem. Provedení garancí LZPS obsahuje ve vztahu ke zdravotnické dokumentaci předpis upravující ochranu osobních, resp. citlivých údajů, neboť zdraví člověka je považováno za citlivý údaj [zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, § 4 písm. b)]. Další podmínky pak stanoví zákon o péči o zdraví lidu.

Vyjádřením účelu ochrany soukromí pacienta je i to, že sám pacient má podle zákona o péči o zdraví lidu právo na „poskytnutí veškerých informací shromážděných ve zdravotnické dokumentaci vedené o jeho osobě a v jiných zápisech, které se vztahují k jeho zdravotnímu stavu“ (§ 67b odst. 12). Podobně Úmluva čl. 10 stanoví, že „každý je oprávněn znát veškeré informace shromažďované o jeho zdravotním stavu. Nicméně přání každého nebýt takto informován je nutno respektovat.“ Je to tedy především pacient, kdo má právo disponovat informacemi o svém zdravotním stavu. Nelze proto přijmout názor, že dikce „poskytnutí veškerých informací“ použitá v § 67b odst. 12 zákona o péči o zdraví lidu nezahrnuje možnost pacienta do zdravotnické dokumentace nahlédnout. Odhlédněme od toho, že možnost seznámit se s informacemi o zdravotním stavu v autentické podobě nepochybně tvoří imanentní obsah výlučného práva pacienta na plnou dispozici s vlastními osobními údaji. Nedůvodná je již sama restrikce vyvozovaná z doslovného výkladu formulace „poskytnutí veškerých informací“.

Z textu zákona o péči o zdraví lidu ani Úmluvy výslovně nevyplývá, že pojem „veškeré informace“ zahrnuje i nahlížení do zdravotnické dokumentace, stejně tak však nelze tvrdit ani opak s odkazem na mlčení zákona. Pojem „veškeré informace“ nevysvětluje ani důvodová zpráva k zákonu o péči o zdraví lidu (resp. k zákonu č. 260/2001 Sb., který pojem „veškeré informace“ zavedl), ani důvodová zpráva k Úmluvě.¹⁶ Pojem „veškeré informace“ je tak pojmem neurčitým, jenž je třeba interpretací naplnit obsahem.

Obsah pojmu „veškeré informace“ může zejména vyplývat z jiných právních předpisů, které upravují přístup k informacím. Interpretačním vodítkem může být např. zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí, který v ust. § 2 písm. a) stanoví, že informacemi o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů jsou „informace v písemné, obrazové nebo zvukové formě, na nosičích výpočetní techniky nebo v jiné technicky proveditelné formě.“ Zákon jednoznačně stanoví, že informace není jen to, co je sděleno slovy. Lze se tak domnívat, že stejně je možné nazírat i na pojem „veškeré informace“ obsažený v zákoně o péči o zdraví lidu a v Úmluvě. Podstatná je úplná a nezkrácená informace, která by se neměla lišit, je-li sdělována slovy či písmem. Zamezit přístup k jedné z forem předání informace pak postrádá smysl. Nelogičnost takového počínání lze zjevně demonstrovat na příkladu hluchého pacienta, jemuž by zdravotnický pracovník musel informace poskytnout písemně. Vzhledem k tomu, že je zdravotnický pracovník povinen poskytnout

¹⁶ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/164.htm>.

informace veškeré, musel by informace ve zdravotnické dokumentaci de facto opsat, což by bylo jistě opatření nesmyslné.

Není však nutné, aby se k absurdním závěrům dospělo jen v případě hluchého pacienta. Informací lze rozumět také jakékoli slovo či dokonce jakýkoli znak nebo symbol (obsažený v dokumentaci). Pokud by pacient z toho pohledu požadoval sdělení „veškerých informací“ v dokumentaci obsažených, mohlo by povinností zdravotníka být opět zcela přesné opsání celé dokumentace. I to se jeví jako nesmyslné a daleko jednodušším opatřením by bylo nechat pacienta do dokumentace prostě nahlédnout.¹⁷

V akademické obci se lze již také běžně setkat s názory, že jakkoliv v § 67b odst. 12 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, není výslovně uvedeno právo pacienta nahlížet do zdravotnické dokumentace a žádat její kopie, lze tento nárok pacienta dovodit a zákonné nedostatky překlenout použitím obecnější úpravy obsažené v občanském zákoníku (ochrana osobnostních práv), v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁸, v Úmluvě a také v zákoně č.101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů¹⁹.

Rovněž nemálo zástupců lékařské obce s výše uvedenými závěry souhlasí a právo pacientům na přístup do zdravotnické dokumentace přiznává.²⁰

Doporučuje se umožnit pacientům z řad odsouzených nahlížet do zdravotnické dokumentace.

55. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o specifický problém, ochránce povede ve věci nahlížení do zdravotnické dokumentace osobami ve výkonu trestu odnětí svobody (včetně osob vazebně stíhaných) samostatné šetření.

k) Korespondence

56. Udržování korespondenčních kontaktů s vnějším světem, stejně jako kontaktů telefonických, je součástí práva na respektování soukromého a rodinného života, jak je garantováno v čl. 8 evropskou Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a vykládáno Evropským soudem pro lidská práva. S odesláním korespondence či s jejím přijímáním nejsou ve věznicích vážnější problémy. V některých věznicích ale zazněly (např. věznice R.) stížnosti na časové prodlevy s odesláním dopisů – tedy na nedodržení časového limitu „neprodleně“, jak je stanoven ust. § 24 odst. 2 ŘVTOS.

Korespondence odsouzených musí být odeslána neprodleně, nejpozději následující pracovní den. Výjimku lze tolerovat pouze u cizojazyčné korespondence, kterou věznice nemůže zkontrolovat vlastními prostředky a jež zakládá podezření, že je připravován nebo páčán trestný čin, přičemž i zde by

¹⁷ Srov. s argumentací obsaženou v Jiřina Mečkovská - Právo na informace v právním řádu ČR; diplomová práce; Masarykova Univerzita v Brně, Právnická fakulta; 2006; str. 71.

¹⁸ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

¹⁹ srov. např. Jiří Kubala - Práva pacientů z pohledu soukromého práva; diplomová práce; Masarykova Univerzita v Brně, Právnická fakulta; 2005; či Jiřina Mečkovská - Právo na informace v právním řádu ČR; diplomová práce; Masarykova Univerzita v Brně, Právnická fakulta; 2006.

²⁰ Viz např. diskuze na odborném lékařském serveru na adrese <http://www.zdn.cz/detail.htm?id=46732> nebo podpůrně srov. informaci obsaženou v časopise Právní rádce 07/2006 na straně 80. V posledně uvedeném prameni je tlumočeno stanovisko mluvčího krizového štábu soukromých lékařů, lékárníků a soukromých nemocnic a prezidenta České stomatologické komory, dle nichž nahlížení do dokumentace zajišťují mezinárodní závazky přijaté ČR (toto stanovisko bylo zmíněno v souvislosti se zmiňovaným vetem prezidenta republiky).

měla být činěna veškerá opatření, aby v písemném styku nedocházelo k neodůvodněným průtahům.

I) Užívání telefonu

57. Ustanovení § 18 odst. 1, 2 ZVTOS umožňuje odsouzenému telefonicky kontaktovat osobu blízkou v odůvodněných případech, a pokud se o osobu blízkou nejedná, tak lze telefonní kontakt povolit pouze v zájmu nápravy odsouzeného nebo z jiného závažného důvodu. Většinou praxí bylo spíše méně telefonátů ze strany odsouzených, nebo i žádné (např. některá oddělení věznice M.), a povolování telefonátů osobám jiným než blízkým bylo často pouze deklarované vedením věznice. Výjimkou byla některá oddělení (nikoli celé věznice) např. věznice R., kde mohli odsouzení jedenkrát týdně telefonovat osobám blízkým.

Vzhledem k tomu, že v zájmu nápravy odsouzeného je i jeho resocializace, jejíž nedílnou součástí je i udržení a podpora rodinných, partnerských a dalších vztahů, lze dovodit, že téměř každý telefonní kontakt s vnějším světem je v zájmu nápravy odsouzeného. Zahraniční zkušenosti, např. holandská, jsou takové, že možnost takřka neomezeného telefonního kontaktu je prostředkem snižování napětí ve věznici. Nadto je nutno si uvědomit, že omezení kontaktu (i když pouze telefonického) s rodinou, osobami blízkými, může být vnímáno negativně nejenom odsouzeným, ale i těmito osobami. Pochopitelně může v některých případech vyvstat odůvodněná obava např. z plánování útěku či páchání další trestné činnosti. Při uplatňování bezpečnostních opatření je však třeba vycházet z individuálního vyhodnocení rizik u každého odsouzeného. Vždy, když je to možné, by odsouzeným mělo být umožněno upevňovat sociální vztahy, a to i telefonními kontakty.²¹ Z důvodové zprávy k návrhu ZTVOS je zjevné, že mezi změny v režimu, které mají usnadnit sociální vazby odsouzených, mimo jiné patří i umožnit odsouzeným použít telefon ke kontaktu s osobami blízkými. Pravidlo 24.1 EVP nadto dodává, že vězňům musí být dovoleno komunikovat co možná nejčastěji písemně, telefonicky nebo jinými formami komunikace s jejich rodinami, jinými osobami a zástupci externích organizací a přijímat návštěvy těchto osob. I přes poměrně striktní znění příslušných ustanovení ZVTOS je dán dostatečný prostor pro uvolnění dosavadní praxe uplatňované při povolování telefonátů.

Praxe při povolování telefonátů osobám blízkým i osobám jiným než blízkým by měla směřovat k zachování rodinných a sociálních vazeb odsouzeného. Odsouzený by měl mít možnost co nejširšího kontaktu s uvedenými osobami s tím, že hovor by měl být povolen, pokud ze strany konkrétního odsouzeného nehrozí bezpečnostní rizika.

58. Problémem, který souvisí s povolováním telefonátů, je, že někteří odsouzení poukazovali na skutečnost, že může být rychlejší vyřídit zprávu písemně, než 14 dnů až měsíc čekat na povolení hovoru (věznice V.). To poněkud znemožňuje reagovat telefonátem na aktuální situaci, která by představovala předpokládaný „odůvodněný případ“. Důvody telefonátů odsouzených jsou přitom často podtrženy časovou naléhavostí, zejména v případech zjišťování zdravotního stavu rodinných příslušníků.

Rozhodnutí o povolení či nepovolení telefonátu musí být vydáno v co nejkratší době (maximálně v rámci dnů).

²¹ Andrew Coyle; A Human Rights Approach to Prison Management; International Centre for Prison Studies, London 2002, str. 96

59. V zákoně není stanovena délka trvání telefonního hovoru. Přesto v praxi existují omezení (5 minut), ačkoli jdou náklady hovoru k tíži odsouzeného. Ohledně možnosti volat pouze na pevnou linku nebo i na číslo mobilního operátora se dostalo ochránci různých informací. Uvážíme-li, že i u sluchátka prověřeného telefonního čísla může čekat neprověřená osoba, není nepovolování hovorů na mobilní telefon pochopitelné.

Nejednotnou praxí opět dochází k narušování rovnosti práv odsouzených.

Odsouzení by měli mít možnost volat i na čísla mobilních operátorů. Časový limit by neměl být stanoven striktně na určitý počet minut, přičemž stávající pětiminutový limit se ukazuje jako nedostačující, v této souvislosti by věznice měla zajistit dostatečnou kapacitu placených telefonních automatů.

60. ZVTOS věznici z bezpečnostních důvodů umožňuje, nejde-li o telefonáty vyhrazeným osobám a institucím, seznamovat se formou odposlechu s telefonáty a pořizovat jejich záznam (ust. § 18 odst. 4). Většina telefonátů se proto odbývá z automatů, které záznam umožňují. Pracovníci Kanceláře se však setkali i s praxí provádění telefonního hovoru z kanceláří vychovatelů za jejich přítomnosti. V jedné věznici (věznice V.) se jim dostalo vyjádření, že odsouzený nemůže telefonovat právnímu zástupci, protože věznice nezajistí nezaznamenávání – neodposlouchávání hovoru a byl by tak porušen zákon.

Ve většině věznic (věznice P., věznice R., věznice Vin., věznice V.) je telefonátu odsouzeného přítomna další osoba, nejčastěji vychovatel. Jelikož kontrola telefonátu je věznicí zajištěna v souladu se zákonem jeho odposloucháváním, jeví se tento postup nadbytečný nehledě na to, že je přirozeně volajícím nepříjemný. Nadto není zřejmé, jaký účel má přítomnost vychovatele při telefonátu, jelikož pokud stojí pouze u odsouzeného, neslyší, co mu druhá osoba říká, tudíž případná argumentace bezpečnostními důvody jen stěží obstojí.

Doporučuje se umožňovat odsouzeným, aby telefonovali o samotě.

m) Návštěvy

61. Ve smyslu ust. § 19 ZVTOS má odsouzený právo přijímat návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce. Vyjma věznice P. si odsouzený sám může zvolit délku návštěvy, a to 1x měsíčně 3 hodiny nebo 2x měsíčně 1,5 hodiny. V tomto ohledu byly zjištěny připomínky odsouzených pouze v dotčené věznici, kde možnost půlení návštěv není. Stížnosti od odsouzených se však často týkaly faktu, že mají-li nezletilé dítě (např. mladší 7 let) a to je návštěvě přítomno, nemohou je mít ve své blízkosti vůbec, nebo případně jen na povolení udělované vychovatelem. Odsouzení namítali, že ve skutečnosti si děti k sobě často vzít nemohou, a to i přesto, že požádali o povolení. Je nutno dodat, že i na děti se vztahuje případná osobní prohlídka před návštěvou a odsouzený je po návštěvě podroben důkladné osobní prohlídce.

Je nasnadě, že jak nezletilé děti, tak odsouzení odloučením často značně psychicky strádají, a je tedy žádoucí tento kontakt umožňovat i z důvodu nutnosti rozvíjet a podporovat v odsouzeném pozitivní hodnoty jako jeden z cílů resocializace. Tomuto svědčí i pravidlo 24.4 EVP, které stanoví, že návštěvy musí být organizovány tak, aby měli vězni možnost udržovat a rozvíjet rodinné vztahy co možná nejnормálnějším způsobem.

Odsouzeným by měl být v průběhu návštěv umožněn kontakt s jejich nezletilými dětmi. K případnému omezení může být přistoupeno až v případě důvodného podezření, že je dítě využíváno jako prostředek k pronášení nepovolených věcí.

62. Podle ust. § 19 odst. 4 ZVTOS lze odsouzenému v zájmu jeho nápravy nebo z jiného závažného důvodu povolit návštěvu jiných než blízkých osob. Tento druh návštěv je podstatným motivačním faktorem pro odsouzené, aniž by však byl podstatněji využíván. Ochránce považuje výše uvedené za zbytečnou tvrdost a omezení možností motivovat odsouzené. V zájmu nápravy odsouzeného jistě je, aby udržoval sociální kontakty a měl perspektivu úspěšného přechodu do normálního prostředí po ukončení výkonu trestu. I zde je nutno přistupovat k omezování návštěv jiných než blízkých osob na základě individuálního vyhodnocení bezpečnostních rizik. Dalším rozměrem návštěv jiných než osob blízkých jsou návštěvy družek odsouzených, kdy je po odsouzeném vyžadován důkaz, který statut družky potvrzuje. Nějaký hmatatelný důkaz je často nemožné získat, přičemž nikde není stanoveno, co je za řádný důkaz považováno. V některých případech může odsouzený navázat bližší vztah, který pro něj představuje vztah „družský“, až ve výkonu trestu odnětí svobody, např. korespondencí. Za přijatelné ověření existující sociální vazby lze dle názoru ochránce považovat nejprve písemný styk, poté umožnění jedné návštěvy bezkontaktní, poté kontaktní atd.

Ve světle citovaného ustanovení se jako závažným zjištěním jeví skutečnost, že s výjimkou věznic O. není za závažný důvod pro povolení návštěvy jiných než blízkých osob považována ani cizí státní příslušnost odsouzeného, což potvrdila i spisová dokumentace. Odsouzení, kteří nejsou státními občany ČR (dále jen „cizinci“), často nemají na území ČR rodinné příslušníky, avšak mohou zde mít partnerku, přátele či vzdálenější příbuzné. Není-li uvedeným osobám za stanovených podmínek (např. prokázání sociálních vazeb) umožněno cizince navštívit, může to mít při dlouhotrvajících trestech značně negativní vliv na jeho psychiku, a tím ztížit jeho úspěšnou resocializaci. Tomuto argumentu svědčí i pravidlo 67.3 EVP, které stanoví, že u cizinců je třeba pokládat za obzvláště důležité vztahy s jejich krajany ve vnější společnosti.

Odsouzeným by měly být umožňovány návštěvy jiných než blízkých osob za důvodného předpokladu jejich sociální vazby. Benevolentněji by mělo být přistupováno k těmto návštěvám ve vztahu k odsouzeným cizincům.

63. Podle ust. § 19 odst. 5 ZVTOS může ředitel povolit uskutečnění návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců VS ČR v prostorách k tomu určených. Ohledně těchto nadstandardních návštěv lze konstatovat, že ne všechny věznice mají uvedené prostory k dispozici a tam, kde tyto prostory zřízeny jsou, návštěvy tohoto druhu probíhají spíše sporadicky, pokud vůbec. V některých vnitřních řádech není tento typ návštěv upraven, ve výčtu motivačních faktorů u SVD různých typů věznic uveden naopak je. V souvislosti s návštěvou bez zrakové a sluchové kontroly je ochránce toho názoru, že v individuálně posuzovaných případech vylučujících mimořádnou událost je možno dostatečně zhodnotit riziko, které hrozí ze strany odsouzeného. Nadto je zjevné, že tato forma návštěvy je pro odsouzené podstatným motivačním faktorem.

Návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly by měly být za stanovených podmínek povolovány. Praxe by rozhodně neměla směřovat k obecnému odmítnutí realizovat tyto návštěvy jako takové.

64. V souvislosti s návštěvami zjistil také převládající praxi, kdy (údajně z bezpečnostních důvodů) nemají návštěvy možnost nic zakoupit ve vězeňské kantýně, ať již sobě či odsouzenému. V některých věznicích jsou zprovozněny nápojové automaty, odsouzení však poukazovali na to, že jejich kapacita nepokrývá potřeby, resp. zájem návštěvníků, popř. i odsouzených. Ochránce považuje výše uvedený postup za nepřiměřený s tím, že bezpečnostní rizika lze zmírnit na únosnou míru vhodným řešením, např. povinností odsouzeného zkonsumovat zakoupenou stravu či nápoje v době návštěv.

Návštěvám odsouzených by mělo být umožněno zakoupit nápoje, popř. drobné občerstvení, ve vězeňské kantýně s tím, že by bylo zkonsumováno během návštěvy.

n) Nákup potravin a věcí osobní potřeby

65. Ve smyslu ust. § 23 ZVTOS má odsouzený právo nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby, popř. věci pro zájmovou a vzdělávací činnost nebo k realizaci programu zacházení. Třetím osobám není po zrušení stanoviska generální ředitelky VS ČR čj. 45/2000 umožněno nakupovat v prodejně věznice zboží pro odsouzené. K průběhu nákupů zazněly stížnosti jen zřídka. Žádná stížnost na přemrštěnost cen se neukázala být oprávněná. Ačkoli návštěvou nebyla zjištěna přemrštěnost cen v kantýně, nedostatek peněz u odsouzených obecně, a tudíž i omezená možnost nákupu cigaret a kávy, je někdy dle jejich vyjádření příčinou šikany. Oprávněnými se ale ukázaly být stížnosti na sortiment vězeňských prodejen. V některých případech nebyl umožněn nákup pečiva, instantní kávy, jogurtů, vitamínů, ovoce a zeleniny, ale např. i trvanlivých salámů, přičemž v jedné věznici (věznice V.) toto zboží v kantýně sice bylo, ale pouze pro zaměstnance věznice.

Sortiment zboží v kantýně by měl odpovídat poptávce odsouzených, kteří by měli mít možnost zakoupit si např. pečivo, mléčné výrobky atd., popř. si objednat ovoce a zeleninu (za předpokladu, že tento sortiment vězeňská kantýna nevede).

o) Přijetí balíčku

66. Podle ust. § 24 odst. 1 ZVTOS má odsouzený právo dvakrát ročně, zpravidla u příležitosti narozenin a vánočních svátků, přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Nebylo zjištěno, že by toto právo odsouzených bylo porušováno, ani od nich nezazněly k přijímání balíčků žádné připomínky. Ojedinele (věznice P.) se ochránce setkal s praxí, kdy bylo umožněno přijmout balíček skutečně jen v době narozenin a vánočních svátků, což vnímají negativně např. v prosinci narození odsouzení, u nichž se obě zákonem uvedené doby překrývají. Tato formalizace zužující přesné znění uvedeného ustanovení „...zpravidla u příležitosti narozenin a vánočních svátků...“ dle názoru ochránce nepředstavuje dobrou praxi. V ostatních věznicích bylo při povolování balíčku postupováno individuálně.

Povolování balíčků by mělo být založeno na individuálním posouzení daného případu a potřeb odsouzených, praxe by neměla směřovat k přílišnému formalismu.

p) Ochrana práv a oprávněných zájmů odsouzených

67. Stížnosti a žádosti k uplatnění svých práv mohou odsouzení adresovat některému ze subjektů uvedených v ust. § 34 odst. 1 a 2 ŘVTOS; jejich seznam byl dostupný na nástěnkách oddělení věznic. Pouze v jenom případě tomu tak nebylo (věznice Vin.). Schránky určené pro stížnosti vybírají zaměstnanci, kteří jinak nepřichází do přímého styku s odsouzenými, což respektuje požadavek ust. § 34 odst. 3 ŘVTOS.

Lze však zobecnit, že důvěra v pozitivní vyřízení stížnosti je velmi malá. Naopak se mnoho odsouzených obává negativních dopadů – ať už od spoluodsouzených nebo od personálu věznice (nepříjemnosti od dozorců, výhrůžky a udílení kázeňských trestů). Na jednom oddělení (věznice V.) se setkali pracovníci Kanceláře s takovou praxí, že vychovatelé nikdy nemluví s odsouzenými o samotě, vždy je přítomen i dozorce, pravděpodobně z bezpečnostních důvodů. I v tomto případě je nutno posuzovat rizika individuálně s tím, že lze eliminovat např. rozhovorem, kdy je odsouzený oddělen od vychovatele katrem, pokud na tomto opatření vychovatel trvá. Nicméně právě vychovatel by měl být osobou, ke které odsouzený chová důvěru, přičemž takováto opatření k budování určitého vztahu mezi odsouzeným a osobou, která s ním má každodenně pracovat, příliš nepřispívají.

Podání stížnosti nesmí být odsouzenému za žádných okolností ke škodě. Rozhovor s vychovateli, popř. jinými občanskými pracovníky VS ČR, by měl probíhat vždy o samotě, pokud pracovník či sám odsouzený nepožádají o přítomnost další osobu z řad VS ČR.

68. Realizace práva odsouzených požádat ředitele o rozmluvu (ust. § 34 odst. 8 ŘVTOS) bývá plně umožňována pouze asi v polovině navštívených věznic. Někde bývají žádosti filtrovány a posléze vyřizovány jiným zaměstnancem VS ČR, někde není umožněno hovořit s ředitelem o samotě. V některých věznicích se odsouzeným rozhovor s ředitelem později „nevyplácí“ – má pro ně nepříjemné důsledky ze strany ostatních zaměstnanců věznice.

Rozhovory s ředitelem by měly probíhat o samotě, pokud si odsouzený nepřeje něco jiného.

q) Samospráva

69. Ve třech z navštívených věznic (věznice P., věznice O., věznice B.) je zaveden systém oddílové služby, tzv. chodbařů, v jedné věznici (věznice V.) pak existuje post velitele cely/ložnice, který je obsazován po dohodě vychovatele s odsouzenými. Ve věznici R. bylo zjištěno, že na výstupním oddělení již několik měsíců nepůsobí stálý vychovatel a jeho funkce je částečně suplována koordinátorem z řad odsouzených, což sice předpokládá i ustanovení čl. 4 odst. 6 metodického listu č. 19/2005, nicméně ochránce nepovažuje tuto praxi, s ohledem na níže uvedené, za vhodné řešení.

K problematice vězeňské samosprávy ochránce podotýká, že jde o velmi citlivou oblast, kdy konkrétní forma samosprávy může být zdrojem faktické nerovnosti odsouzených. Ačkoliv se pracovníci VS ČR domnívají, že tato tzv. samospráva odsouzených nemá negativní vliv na život ve věznici, neboť chodbaři ani velitelé cely/ložnice nedisponují žádnými významnými pravomocemi, z nichž by bylo možné odvodit vztah nerovnosti mezi odsouzenými, je ochránce jiného názoru. Např. ve věznici P. se tato oprávnění dokonce promítla tak, že chodbaři je umožněno

zajišťování provádění úklidu (což fakticky znamená rozdávání tzv. rajónů, za které je možno získat kázeňskou odměnu, nikoli, jak ze strany některých zaměstnanců zaznělo, že chodbař sám uklízí), může navrhopvat kázeňské odměny i tresty (což může de facto každý odsouzený, nicméně již z povahy své pozice bude mít jeho slovo větší váhu) apod. Je také nutno podotknout, že zrušením či omezením pravomocí této funkce se neomezí účast odsouzených na výkonu trestu odnětí svobody podle ust. § 44 ZVTOS prostřednictvím návrhů a připomínek. K vězeňské samosprávě ve věznicích lze závěrem podotknout tolik, že si ji lze představit spíše jen v souvislosti s ochranou práv a oprávněných zájmů odsouzených. Příkladem dobré praxe může být situace v jedné z věznic (věznice R.), kdy se zástupci jednotlivých oddělení účastní pravidelných setkání se zaměstnanci a vedením věznice, kde mohou přednášet připomínky a požadavky odsouzených na tom kterém oddělení.

Samospráva ve věznicích by měla sloužit k prosazování práv a oprávněných zájmů odsouzených. Odsouzeným by měla být dána možnost podílet se aktivně na chodu věznice a na záležitostech, které se jich bezprostředně dotýkají, právě např. v rámci pravidelných setkání se zaměstnanci věznice, kde budou moci uplatnit své připomínky.

r) Ochrana odsouzených proti neoprávněnému násilí

1. Násilí mezi odsouzenými

70. Během systematických návštěv pracovníci Kanceláře zaznamenali pouze několik výpovědí, které naznačovaly, že ve věznici dochází k šikaně. Obecně o tomto tématu odsouzení hovořili neradi. Pouze v několika málo věznicích odsouzení uznali, že šikana mezi nimi panuje, a to zejména v souvislosti s obstaráváním si kávy či cigaret. V rámci návštěv se nesetkali pracovníci s obviněním ze sexuálního násilí, což ovšem ochránce nepovažuje za signál, že ve věznicích se tento fenomén neobjevuje, ale spíše za fakt, že existuje v latentní podobě.

Ochránce je toho názoru, že na obvinění ze sexuálního zneužívání, ale i z šikany, by mělo být okamžitě reagováno, a to neprodleným oddělením oběti od potencionálního pachatele. V žádném případě není možné vyčkávat až na případné prokázání znásilnění či jiného násilného chování, přičemž prokázání samotného skutku je v mnoha případech obtížné, ne-li nereálné. Právě z toho důvodu by ani poté, co není obvinění prokázáno, aktéři celého incidentu neměli být ubytováni na jedné ložnici, popř. na jednom oddělení. V této souvislosti lze podotknout, že příslušná opatření by měla směřovat vůči pachateli, nikoli vůči oběti, přičemž si ale ochránce uvědomuje, že z hlediska presumpce nevinny může být tento postup problematický. Potencionální oběť znásilnění či jiné agrese by měla být bezodkladně vyšetřena lékařem a svěřena do péče psychologa. Nastíněný postup je dle ochránce významně stěžován atmosférou, která v té které věznici panuje. Jen stěží si lze představit, jak se odsouzený svěřuje s tak intimní věcí dozorcům, vychovateli či lékaři, ke kterým nemá vždy důvěru, nehledě na skutečnost, že při lékařských prohlídkách jsou přítomni příslušníci VS ČR. Ochránce má obavu, že vzhledem k absenci jakýchkoli náznaků ohledně sexuální agrese během systematických návštěv, jsou veškeré tyto praktiky ze strany odsouzených – obětí tajeny, a to z naznačených důvodů. Nedůvěra v personál věznice, nedostatečná ochrana oběti v případě, že znásilnění, resp. jiné násilné jednání ze stran odsouzených nebude prokázáno, opětovné ubytování na ložnici zpět k pachateli násilí (v případě neprokázání skutku), odplata za to, že si odsouzený vůbec stěžoval atd. V této

souvislosti se ochránce domnívá, že by bylo vhodné, kdyby odsouzení byli informováni o tom, jak mají postupovat v případě, že se stanou terčem šikany či sexuálního násilí. Ve věznici by měla existovat osoba, ke které mají odsouzení důvěru, a na kterou se mohou obrátit v případě, že se stanou obětí násilí. Odsouzeným by rovněž mělo být známo, jaký postup ze strany VS ČR, popř. orgánů činných v trestním řízení, následuje po obvinění jiného odsouzeného z násilí vůči své osobě. Jádrem těchto informací by přitom měla být zásada ochrany oběti, aby se případné obavy odsouzeného z následků obvinění jiného odsouzeného co nejvíce minimalizovaly a nevedly k tomu, že odsouzený bude tato jednání nadále mlčky trpět.

71. Již při současné právní úpravě má VS ČR povinnost na násilí mezi odsouzenými reagovat. Ust. § 35 ŘVTOS stanoví zaměstnanci VS ČR povinnost v případě, že zjistí, že je ohroženo právo odsouzeného na jeho ochranu před neoprávněným násilím, jakýmikoliv projevy ponižování lidské důstojnosti a urážkami nebo výhrůzkami, nebo pokud mu takové jednání odsouzený oznámí, učinit neprodleně opatření nezbytná k zamezení takového jednání a současně oznámit tuto skutečnost řediteli věznice. Ve smyslu odst. 3 citovaného ustanovení je ředitel povinen důsledně a neodkladně prošetřit každé hlášení, dopis nebo jinou informaci týkající se porušení práv odsouzených a přijmout opatření k zabránění v pokračování porušování těchto práv.

Je zřejmé, že k tomu, aby mohla být naplněna výše citovaná ustanovení, je zapotřebí aktivního přístupu zaměstnanců VS ČR, kteří by měli v rámci prevence aktivně monitorovat chování odsouzených a každému náznaků násilí či jiného jednání porušující práva ostatních odsouzených věnovat patřičnou pozornost. Dalším předpokladem je taktéž změna postoje odsouzených – obětí, ovšem jak je výše uvedeno, ta bude odvislá od celkové atmosféry ve věznici, od vzájemných vztahů odsouzených a zaměstnanců VS ČR a rovněž od přístupu VS ČR k této problematice komplexně.

72. Ust. § 35 odst. 5 ŘVTOS obsahuje požadavek na ochranu odsouzených, kteří vzhledem k psychickým vlastnostem, věku, zdravotnímu a tělesnému stavu mohou být obětmi násilí a ponižování lidské důstojnosti. Tito odsouzení mají být ubytováni odděleně od odsouzených s agresivními sklony. Tato problematika je dále upravena nařízením generálního ředitele.

Oddělené ubytování výše naznačené skupiny odsouzených od agresivních odsouzených je ve věznicích respektováno. Jak první skupina odsouzených, tak možní pachatelé násilí, jsou VS ČR vytypováni již během prvních dnů a týdnů po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody, přičemž zařazení do té které skupiny nemusí být trvalé. Odsouzení vytypovaní jako možné oběti násilí jsou jednou týdně podrobováni vizuální prohlídce a jednou měsíčně lékařské prohlídce, za účelem zjištění případných známek násilí. I přesto je na místě uvědomit si, že i v rámci skupiny možných obětí násilí se zřejmě během doby může vytvořit hierarchie odsouzených a násilné projevy nelze tedy vyloučit ani zde. Pro prevenci a následnou ochranu oběti lze odkázat na přecházející body.

Je nutné zabývat se komplexně problematikou násilí mezi odsouzenými, přičemž by měla existovat jasná metodika, jak postupovat v případě jakýchkoli náznaků násilí mezi odsouzeným. V rámci programu potírání tohoto druhu násilí by odsouzení měli být informováni o tom, jak postupovat v případě, že se stanou obětí násilí, přičemž by mělo být zřejmé, že v první řadě jde o ochranu oběti. Ochránce si je vědom, že za stávajících vzájemných vztahů odsouzených

a příslušníků VS ČR, popř. občanských zaměstnanců v některých věznicích, nebude lehké pasivní přístup odsouzených – obětí, ale i zaměstnanců věznic změnit. V této souvislosti by zaměstnanci věznic měli neustále aktivně prokazovat, že veškeré formy násilí mezi odsouzenými budou včas a řádně trestány s tím, že oběti násilí bude poskytnuta účinná ochrana.

2. Násilí ze strany příslušníků

73. Během systematických návštěv se ochránce setkal také s poznámkami odsouzených na nevhodné chování zaměstnanců věznice (zejména jednání zdravotních sester, ojedinelé i občanských zaměstnanců – u nich se ale připomínky týkaly spíše nezájmu o odsouzené). Zazněly i stížnosti na násilí ze strany příslušníků VS ČR (věznice P., věznice V.). Jak je uvedeno ve Výroční zprávě státního zastupitelství za rok 2002, podněty obviněných obsahující stížnosti na chování příslušníků VS ČR jsou více méně ojedinelým jevem a jejich šetření pověřenými státními zástupci skončilo vždy odložením. To však samo o sobě nelze považovat za zcela objektivní důkaz pro možný závěr, že k nevhodným projevům příslušníků VS ČR vůči obviněným evidentně nedochází. Poznatky ukazují, že ve většině případů byla stížnost stejného obsahu již řešena příslušným orgánem VS ČR, z obsahu jím shromážděného materiálu pak povětšinou vyplývá, že svědci z řad příslušníků VS ČR tvrzení obviněných popřeli a případní svědci z řad ostatních obviněných většinou o ničem neví. Ve zprávě se dále konstatuje, že poměrně velmi nízký počet podnětů této povahy je nepochybně ovlivněn i obavami podatelů z možných negativních (těžko průkazných) reakcí příslušníků VS ČR poté, co by se o stížnosti dozvěděli. Podle ochránce lze vše uvedené vztáhnout i na odsouzené. Problematikou prošetřování stížností směřujících mimo jiné proti příslušníkům VS ČR se zabývala i Rada vlády České republiky pro lidská práva, od které vzešel podnět ke zřízení samostatného orgánu pro šetření deliktního jednání příslušníků Policie ČR, obecní policie a Vězeňské služby ČR.²²

Pokud jde o násilí ze strany příslušníků VS ČR vůči odsouzeným, lze i zde odkázat na body 70 a násl. týkající se násilí mezi odsouzenými. Mezi hlavní překážky pro účinné odhalování a prokazování jednání příslušníků VS ČR (ale i občanských zaměstnanců), které není v souladu s jejich profesní etikou, popř. může naplňovat znaky trestného činu či přestupku, lze opět zařadit celkovou atmosféru ve věznici, nedůvěru odsouzených v zaměstnance věznice, obavy z následků stížností atd.

Jakékoli náznaky nevhodného jednání ze strany zaměstnanců VS ČR by měly být důkladně prošetřovány. Pokud se příslušný orgán z jakýchkoli zdrojů dozví o skutečnostech, které odůvodňují zahájit šetření, musí tak učinit, a to i bez toho, aby obdržel konkrétní stížnost od konkrétního odsouzeného. Při samotném šetření je nutné si uvědomit, že pokud dojde k profesnímu selhání zaměstnance VS ČR, které ale zůstane nepotrestáno, nelze počítat s tím, že se pohled na VS ČR jako celek změní a odsouzení k jejím zaměstnancům začnou vzhlížet s větší důvěrou, neboť i selhání jednotlivce má negativní vliv na vnímání ostatních pracovníků věznice.

s) Kázeňská pravomoc

74. Stávající právní úpravu kázeňského řízení ve výkonu trestu lze co do právních záruk ochrany práv vězněných osob považovat za nedostatečnou, a to s ohledem na

²² <http://www.rvur.vlada.cz/scripts/detail.php?id=18910>

vyločení soudního přezkumu rozhodnutí o kázeňských trestech a rovněž v souvislosti s nedostatečně určitou hmotně i procesně právní úpravou kázeňského trestání odsouzených. Kázeňské řízení podle stávající právní úpravy je možné v mnoha ohledech považovat za neformální a kázeňská rozhodnutí často za prakticky nepřezkoumatelná i vzhledem k tomu, že odsouzený, který je usvědčen z kázeňského přestupku, nemá možnost se odvolat ke kompetentnímu a nezávislému nadřízenému orgánu, jak to požaduje pravidlo 61 EVP.

Stížnost jako opravný prostředek v kázeňském řízení nemá navíc odkladný účinek (vyjma stížnosti proti rozhodnutí o propadnutí věci – ust. § 52 odst. 1 ZVTOS), což s ohledem na lhůtu k jejímu podání a vyřízení (celkem 8 dnů) může v jednotlivých případech zapříčinit její neefektivnost pro případ, že by jí bylo vyhověno, což opakovaně kritizoval Český helsinský výbor i CPT. Absence odkladného účinku stížnosti se jeví jako zásadní problém především v případě uložení kázeňského trestu (dále také jen KT) celodenního umístění na uzavřené oddělení a samovazby. Pokud tedy „nadřízený“ orgán po podané stížnosti následně vyhodnotí kázeňské opatření jako nedůvodné a dojde k propuštění osoby z oddělení pro výkon kázeňských trestů, jedinou nápravou je odstranění zápisu o uloženém KT ze spisu a faktické ukončení jejího pobytu v cele oddělení pro výkon kázeňských trestů (dále jen OVKT), přičemž se doba strávená na OVKT může započítat do dalšího kázeňského trestu téhož druhu, pokud bude uložen. Na druhou stranu je nutno vzít v úvahu, že kdyby byl odkladný účinek stížnosti proti rozhodnutí o KT přiznán, bylo by nutné dotyčného odsouzeného v některých případech oddělit od ostatních, a to např. z důvodu, aby neovlivňoval svědky, nepokračoval v násilném jednání vůči jinému odsouzenému atd. Pokud by tedy stížnost byla zamítnuta, pro odsouzeného by to znamenalo, že kromě KT budou jeho práva omezena navíc právě v souvislosti s opatřeními přijatými do vydání rozhodnutí o stížnosti. Z tohoto důvodu se jeví vhodnější zavést systém kompenzací za dny strávené na OVKT nespravedlivě. Vhodnou „satisfakcí“ v těchto spíše výjimečných případech by mohlo být rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity apod., či jiné motivační opatření (viz bod 77).

V případě, že uložený a z části vykonaný kázeňský trest bude v rámci stížnostního postupu zrušen, mělo by se dostat odsouzenému kompenzace např. v podobě prodloužení doby vycházek, návštěv, rozšíření osobního volna atd. V této souvislosti by měl být vypracován systém možných kompenzačních opatření.

75. Jakkoli lze na základě spisového materiálu konstatovat pozitivní trend vyrovnávání poměru udělených kázeňských odměn a kázeňských trestů v posledních letech, obecně platí, že kázeňské tresty jsou ve věznicích zpravidla udělovány po spáchání i méně závažného kázeňského přestupku, porušení vnitřního řádu či povinností odsouzeného, aniž by byly častěji využívány alternativní způsoby řešení, jako např. pohovor. Co do udělených kázeňských trestů, lze konstatovat, že převládá nepodmíněné uložení kázeňského trestu umístění do uzavřeného oddělení s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení, méně se využívají mírnější formy jako důtka či podmíněné uložení KT umístění do uzavřeného oddělení. Ohledně KT celodenního umístění do uzavřeného oddělení a umístění do uzavřeného oddělení s výjimkou doby stanovené k plnění programu zacházení (což by měl být trest mírnější) je nutné konstatovat, že rozdíl mezi těmito tresty je v některých případech fakticky stírán skutečností, že odsouzený se programu

zacházení prakticky neúčastní (nikdo jej na aktivitu nepředvede) a že často není zařazen do práce, tzn. že režim obou kázeňských trestů je stejný.

Odsouzeným vykonávajícím kázeňský trest umístění do uzavřeného oddělení s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení musí být umožněno účastnit se programu zacházení.

76. Pokud jde o kázeňské odměny, dominuje udělení pochvaly, méně častým je pak mimořádné zvýšení doby trvání návštěv a spíše výjimečné nebo zcela chybějící jsou jiné formy kázeňského odměňování jako zvýšení kapesného, věcná nebo peněžitá odměna, rozšíření osobního volna či přerušování výkonu trestu. Za pozornost také stojí skutečnost, že udělení kázeňských odměn je statisticky zanedbatelné u odsouzených z řad cizinců.

Podle ochránce by bylo vhodné odsouzené motivovat a následně odměňovat dalšími možnými výhodami, např. těmi, které jsou používány jako motivační faktory (primárně určené pro motivaci v rámci různých SVD), a rozšířit je např. i o návštěvy jiných než blízkých osob, o častější návštěvy, o návštěvy mimo původně určený čas nebo o povolení návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců VS ČR apod.

V souladu s pravidlem 60.2 EVP má být tvrdost trestu úměrná kázeňskému přestupku. Vzhledem k tomu, že při udělování kázeňských odměn a ukládání kázeňských trestů musí být dle ust. § 56 ŘVTOS respektovány pedagogické zásady, jejichž aplikace posiluje výchovný účinek udělené kázeňské odměny nebo uloženého kázeňského trestu, a to zejména zásady individualizace, přiměřenosti, stupňování, důslednosti a spravedlivosti, má ochránce s ohledem na shora uvedené za to, že výchovný účinek uloženého KT bude často zachován i při uložení jeho alternativních forem, jak uvedeno výše.

Doporučuje se při udělování kázeňských odměn a ukládání kázeňských trestů využívat častěji alternativní formy, které zákon a ostatní právní předpisy umožňují. Vyjma kázeňských odměn se doporučuje odsouzené odměňovat i dalšími výhodami jako je např. prodloužení vycházky, povolení většího počtu osob na návštěvě, častější provádění nákupů atd.

77. Problematickým se jeví fakt, že se ne vždy uplatňuje jednotná metodika ukládání kázeňských trestů, a v praxi se tak vyskytují případy, kdy za jeden přestupek jsou i v rámci jedné věznice uloženy při podobném pachatelově kázeňském profilu dva naprosto rozdílné kázeňské tresty. Z rozhovorů vyplynulo, že často záleží pouze na osobě příslušníka VS ČR a jeho momentální náladě, zda odsouzený bude kázeňsky trestán a jaký kázeňský trest bude uložen. Kázeňská pravomoc by neměla být při tom dle názoru ochránce pojmána a priori represivně, ale mělo by být, zejména u dosud kázeňsky netrestaných nebo méně trestaných odsouzených (za lehčí kázeňské přestupky), postupováno s preventivním zaměřením kázeňského řízení, především tedy využitím institutů podle ust. § 46 odst. 2 ZVTOS (projednání kázeňského přestupku bez potrestání) a odst. 4 stejného ustanovení (podmíněné uložení trestu umístění na uzavřené oddělení).

Kázeňská pravomoc by se měla v rámci věznic sjednocovat alespoň prostřednictvím vedení speciálního pedagoga, který by usměrňoval a metodicky dále řídil příslušné vychovatele.

t) Zaměstnávání

78. Podle ust. § 28 odst. 1 ZVTOS je jednou z povinností odsouzených ve výkonu trestu povinnost pracovat, pokud je jim přidělena práce. Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání odsouzených buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti, anebo smluvně u jiných subjektů (ust. § 30 odst. 1 ZVTOS). Mimo areál věznice vykonávají odsouzení zařazení do věznice typu ostraha práci minimálně z důvodu personální náročnosti na zajištění střežení pracoviště, popř. z důvodu nedostatku odsouzených vhodných k práci na nestřeženém pracovišti (ust. § 53 odst. 3, 4 ŘVTOS). K zaměstnávání odsouzeného u jiného subjektu, jehož zřizovatelem nebo většinovým vlastníkem není stát, je třeba jeho předchozího písemného souhlasu. Odsouzený může tento souhlas odvolat (ust. § 30 odst. 4). Tato volnost rozhodování odsouzeného je promítnutím závazku, vyplývajícího z čl. 2 odst. 2 písm. c) Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 29 o nucené nebo povinné práci²³, podle něhož se nepovažuje za nucenou práci taková činnost, která je vymáhána na základě soudního rozhodnutí, pokud se vykonává pod dohledem a kontrolou veřejného úřadu a pokud se osoba nepronajímá nebo nedává k dispozici soukromým subjektům. Pracovní podmínky, pracovní doba a podmínky pro uložení přesčasové práce u odsouzených se řídí zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v pracovním poměru (ust. § 32 odst. 1). Míra zaměstnanosti v navštívených věznicích se velice různí (12 % i přes 60 %). Objektivním problémem je zaměstnávání odsouzených s přísným režimem střežení, kde situace není uspokojivá. Důvody nízké zaměstnanosti v některých věznicích je třeba rovněž hledat v nedostatečné motivaci podnikatelských subjektů zajišťovat práci ve ztížených podmínkách věznice.

Doporučuje se iniciovat legislativní opatření směřující k rozšíření možností zaměstnávat odsouzené, i když v tomto ohledu si je ochránce vědom nutnosti respektovat Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 29. Dále se doporučuje hledat a uplatňovat možnosti zvýhodňování zaměstnavatelských subjektů při zaměstnávání odsouzených.

79. Odsouzeným přísluší odměna podle vykonané práce (ust. § 33 odst. 1 ZVTOS); výši odměny stanoví odsouzenému věznice v závislosti na množství a kvalitě odvedené práce (ust. § 1 odst. 2 nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody; dále jen nařízení vlády). Určující je při tom tzv. základní složka odměny stanovená v nařízení vlády, závislá na zařazení odsouzeného do jedné ze tří skupin (stanoveny v ust. § 2 odst. 2 nařízení vlády). Odsouzených zařazených do II. skupiny je minimum, se zařazením do III. skupiny se pracovníci Kanceláře nesetkali. Až do 30. 11. 2000 byla základní složka odměny odvozena od minimálních mzdových tarifů v civilním sektoru (tzn. zvýšení těchto tarifů se promítlo i do výše odměn), od té doby je ovšem stanovena fixně a dosud nebyla měněna. Znamená to, že základní složka odměny odsouzených v I. skupině se zastavila na 4.500,- Kč za měsíc, zatímco současná výše sazby prvního tarifního stupně minimálních mzdových tarifů 7.955,- Kč za měsíc. U dlouhodobě odsouzených působí neměnná pracovní odměna ztrátu motivace nehledě na nemožnost umořování dluhů.

V tomto ohledu má ochránce informace, že ze strany VS ČR jsou činěny kroky k úpravě stávající situace.

²³ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 506/1990 Sb., o Úmluvě o nucené nebo povinné práci

80. V několika případech se pracovníci Kanceláře setkali se stížnostmi na nesplnitelnost norem spotřeby práce. Provedeným šetřením bylo potvrzeno, že na těchto konkrétních pracovištích (věznice R., věznice V.) výdělky převažující části zaměstnaných zdaleka nedosahují stanovené výše základní složky odměny v jejich skupině (běžně jsou o 3.000,- Kč nižší). Zaměstnanci VS ČR byl tento stav vysvětlován nízkou výkonností odsouzených, což je jev s jistou dávkou zjednodušení nepopíratelný. To ovšem není důvod neřešení situace, kdy odsouzení dosahují trvale nízkých výdělků za svou práci. Odsouzení si vydělají tak málo, že jim ve výsledku přísluší kapesné nedosahující 100,- Kč, tedy výši sociálního kapesného. Pozitivem takové práce je, že se odsouzený mj. podílí na systému sociálního a zdravotního pojištění a odvádí daň z příjmu. Z pohledu odsouzeného je takový výsledek však naprosto demotivující, bez jakéhokoli výchovného efektu (situace nepracujícího se sociálním kapesným je lepší), vzbuzující pocit nespravedlnosti, nehledě na fakt, že nemá dost peněz na své běžné nákupy a neplnění norem může znamenat zhoršení postavení v rámci SVD.

Odsouzenému, jemuž po stržení všech pohledávek z jeho výdělku (odměny) zůstane částka nižší než 100,- Kč, musí být doplaceno tolik, aby jeho měsíční kapesné dosahovalo alespoň výše sociálního kapesného (100,- Kč). Sankce za neplnění pracovních norem by neměly být ukládány, pokud se jedná o plošný jev mající důvod v objektivních příčinách, nikoli o individuální pracovní selhání. Normy, které odsouzení nejsou s to plnit, by měly být změněny, popř. by mělo dojít k reorganizaci způsobu odměňování.

81. Odsouzení otázku zaměstnání nejcitlivěji vnímají právě z hlediska odměňování. Zazněly stížnosti na neplacení odměny za práci přesčas a příplatků za práci ve svátek. Odměna za práci přesčas náleží odsouzeným dle ust. § 3 a příplatek za práci přesčas dle ust. § 4 nařízení vlády.

82. Co se týká organizace práce, byly doloženy případy, kdy pracujícím nebylo umožněno sníst svačinu, kterou pro danou směnu obdrželi, v ojedinělém případě jim svačina nebyla přiznána nebo byla při osobní prohlídce znehodnocena. V případě jedné věznice bylo zjištěno, že z důvodu překážky v práci nezaviněné odsouzenými, bývá zastavena práce bez náhrady na výdělků. Na tentýž problém upozorňoval ČHV²⁴ s tím, že jej posoudil per analogium legis podle zákona č. 65/1965 Sb., Zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů. Nedodání materiálu lze posoudit jako přechodnou závadu v dodávce surovin ve smyslu ust. § 129 citovaného zákona (resp. ust. § 207 zákona č. 262/2006 Sb., který nabude účinnosti k 1. 1. 2007), tudíž by měl mít odsouzený právo na náhradu mzdy ve výši 80 % průměrného výdělku. V současné době není odsouzeným v době prostoje poskytována odměna, přičemž ale i za tuto dobu musí hradit náklady výkonu trestu. Např. ve věznici Světlá nad Sázavou tento problém řeší tak, že v případě delších výpadků v práci odsouzené z práce vyřazují na dobu překážky, a to zejména z důvodu jejich ochrany²⁵.

Otázku prostojů v práci způsobených zaměstnavatelem je nutné systematicky řešit ať již cestou náhrady mzdy, nebo dočasným vyřazením z práce.

²⁴ Závěry projektu ČHV „Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci – monitoring a litigace 2003 – 2005“, str. 19 – www.helcom.cz

²⁵ Závěry projektu ČHV „Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci – monitoring a litigace 2003 – 2005“, str. 19 – www.helcom.cz

83. Doporučuje se podrobit podmínky zaměstnávání odsouzených a jejich odměňování důkladné plošné kontrole VS ČR. VS ČR by měla garantovat spravedlivé a humánní podmínky práce odsouzených, neboť se jedná o jeden z nejefektivnějších prostředků dosažení účelu trestu odnětí svobody, který může být špatným přístupem a organizací zvláště zcela zmařen.

u) Bezpečnost

84. Osobní prohlídky odsouzených probíhají zpravidla na kulturních místnostech, v učebnách, v návštěvních místnostech či v prostorách pro tento účel zřízených (např. pro pracující odsouzené). Dle pravidla 54.4 EVP prohlížené osoby nesmějí být v průběhu prohlídek ponižovány. Naplňování tohoto požadavku může být ohroženo zejména při provádění důkladných osobních prohlídek vězňených osob, které se realizují po jejich obnažení prováděním dřepů k vyloučení ukrytých nedovolených předmětů v tělních dutinách a prohlédnutím těla a svršků. Ochránce se např. ve věznicích Vin. a P. setkal s prováděním důkladných osobních prohlídek, které měly hromadný ráz, kdy např. osazenstvo jedné cely bylo kompletně svlečeno a prohlédnuto. Tyto prohlídky jsou dle informací VS ČR vykonávány přibližně jednou měsíčně, popř. ad hoc při podezření na výskyt nepovolených věcí. Hromadný charakter těchto prohlídek je vnímán odsouzenými jako velmi ponižující. Ochránce si uvědomuje nutnost důkladných osobních prohlídek, ale je toho názoru, že by se tento nástroj neměl ubírat za hranici respektování lidské důstojnosti.

Kolektivní ráz důkladných osobních prohlídek je nepřijatelný. Při provádění těchto prohlídek musí být zabráněno tomu, aby prohlížení odsouzených bylo vystavováno pohledům ostatních odsouzených (např. formou zástěn).

85. V některých věznicích bylo zjištěno, že osobní prohlídky (i důkladné) v souvislosti s návštěvami a prací odsouzených probíhají pod dohledem kamerového systému, který je vyveden na operační středisko, přičemž zde mohou být zaměstnány ženy. Pouze v jedné věznici (věznice O.) ředitel sdělil, že právě s ohledem na přítomnost žen na operačním středisku nejsou prostory určené pro provádění důkladných osobních prohlídek snímány kamerou. Instalace kamer byla zaměstnanci VS ČR odůvodňována různě. Jako důvody byly uváděny zajištění bezpečnosti příslušníků, bezpečnosti odsouzených nebo lepší kontrola legality postupů příslušníků. Každý další zásah do práv odsouzených by měl nastat jen v odůvodněných případech a v nezbytném rozsahu. Z výše uvedeného nelze jednoznačně zjistit důvod instalace kamer v prohlídkových prostorách.

Nehledě na skutečnost, že pouhé snímání odsouzeného kamerou v situaci, kdy po obnažení provádí dřepů k vyloučení ukrytých nepovolených předmětů v tělních dutinách, jím může být vnímáno jako dehonestující, je přístup opačného pohledu k těmto záznamům naprosto nepřijatelný a představuje ponižující zacházení.

Doporučuje se v rámci VS ČR vyřešit problematiku snímání odsouzených při provádění důkladných osobních prohlídek kamerovými systémy tak, aby nebyla ponižována jejich důstojnost.

86. V souvislosti s prohlídkami cel je třeba dodržovat pravidlo 54.8 EVP, které stanoví, že odsouzení musí být přítomni u prohlídky jejich osobního majetku s výjimkou případů, kdy to neumožňuje vyšetřovací metoda nebo kdy by to pro pracovníka věznice představovalo potenciální riziko. Ochránce zaznamenal

v tomto ohledu námitky ohledně ne vždy dodržovaného respektování přítomnosti jednoho z ubytovaných odsouzených při prohlídkách cel a ložnic včetně osobních věcí (věznice R., věznice V.). Ve smyslu ust. § 136 odst. 2 NGR č. 11/2006 o vězeňské a justiční stráž, musí být na příslušné cele nebo ložnici přítomen odsouzený při provádění prohlídek podle ust. § 134 odst. 1 písm. d) a e) téhož předpisu, tzn. při prohlídkách osobních a prohlídkách věcí a zavazadel. Vzhledem ke skutečnosti, že v rámci dílčích prohlídek dochází i k prohlídkám osobních skříněk, tedy i osobních věcí v nich uložených, domnívá se ochránce, že požadavek odsouzených být přítomni při provádění tohoto druhu prohlídek je legitimní a zcela v souladu s citovaným pravidlem EVP.

Během dílčích prohlídek cel či ložnic musí být přítomen jeden z ubytovaných odsouzených.

v) Odsouzení, kteří nejsou státními občany ČR

87. Odsouzení, kteří nejsou státními občany ČR (dále jen „cizinci“), tvoří specifickou skupinu odsouzených, jejichž práva mohou být (spolu např. s právy mladistvých, žen, příslušníků národnostních menšin apod.) ve výkonu trestu odnětí svobody obzvláště ohrožena. Ve všech z navštívených věznic se nacházeli cizinci s tím, že statisticky nejvíce byli zastoupeni v kapacitně velkých věznicích (věznice V. – 12,7 %), nejméně pak ve věznici M. – 2,4 %.

88. Poučení o právech v rámci ZVTOS a ŘVTOS (ust. § 6 odst. 2 ZVTOS) je VS ČR vypracováno ve 22 (podle některých informací 24) jazykových mutacích, s nimiž má odsouzený možnost se seznámit, v některých věznicích se však vyskytovaly pouze 4 jazykové verze (AJ, RJ, NJ a ŠJ). Standardem je tak obecné seznámení cizince s podmínkami, právy a povinnostmi spojenými s výkonem trestu odnětí svobody v rozsahu ZVTOS a ŘVTOS, a to na nástupním oddělení věznice. Překlady vnitřního řádu věznice, který se věznice od věznice může lišit, ani jiné tiskopisy, jako např. časový rozvrh dne, tiskopisy a formuláře o vedených kázeňských řízeních apod., však k dispozici nejsou, a to ani v základních světových jazycích. Zůstává tedy otázkou, zda a do jaké míry jsou cizinci skutečně srozuměni se specifickým režimem té které věznice, případně zda chápou např. obsah a důvody uložených kázeňských trestů. Služby tlumočnicka věznice využívají spíše výjimečně, a to ad hoc k zajištění překladu osobní korespondence za účelem provedení její kontroly nebo pro potřebu soudních jednání na žádost soudu či advokáta s tím, že pro potřeby práce s cizinci ve věznici se jeho služeb prakticky nevyužívá. V případě, že odsouzený neovládá český jazyk vůbec, se pro běžné a každodenní úkony ustálila praxe překladu prostřednictvím odsouzeného stejné národnosti, který je schopen přetlumočit odsouzenému obsah sdělení.

Jakkoli ochránce chápe složitost zajištění služeb tlumočnicků pro časté a neodkladné úkony ve vězeňské praxi, je v této souvislosti třeba zmínit pravidlo 38.3 EVP, podle něhož je mj. jazykové potřeby nutno zajišťovat pomocí kvalifikovaných tlumočnicků a poskytováním psaných materiálů v těch jazycích, kterými se hovoří v konkrétní věznici, a v souvislosti s kázeňskými řízeními především pravidlo 59. písm. e), které stanoví že vězňům obviněným z kázeňského přestupku, musí být zajištěna bezplatná pomoc tlumočnicka, pokud nerozumí nebo nehovoří jazykem používaným při projednávání přestupku. Ochránce si je vědom, že plné naplnění tohoto pravidla může být z finančního hlediska náročné.

Ochránce doporučuje prověřit, zda poučení o právech a povinnostech v rámci ZVTOS a ŘVTOS (ust. § 6 odst. 2 ZVTOS) je k dispozici ve věznicích ve všech (24) vydaných jazykových mutacích, a zajistit, aby bylo skutečně používáno. Dále se doporučuje zajistit překlady vnitřních řádů alespoň do základních světových jazyků, a to AJ, FJ, SJ, RJ.

Je nutné vypracovat alternativní způsob, jak zajistit naplňování práv odsouzených cizinců v rámci kázeňského řízení, který by byl ve všech věznicích jednotný.

89. Poučení o právu obracet se na diplomatickou misi a konzulární úřad státu, jehož jsou cizinci státními občany (ust. § 72 odst. 3 ZVTOS), probíhá standardně na nástupním oddělení, a to ústní formou v rámci pohovoru se sociálním pracovníkem. Z dokumentace za období let 2005 - 2006 vyplývá, že kontakt cizinců se zastupitelskými úřady se děje spíše sporadicky a především písemnou (či telefonickou) formou. Konzulární návštěvy dle ust. § 72 odst. 4 ZVTOS nejsou příliš časté, 1 uskutečněná konzulární návštěva připadá v průměru na cca 30 odsouzených cizinců, přičemž lze konstatovat, že v některých věznicích nebyla v uplynulých letech provedena návštěva žádná. Ze statistik vyplývá trend, že o své odsouzené občany projevují zájem především evropské země.

Jiná poučení, vyjma seznámení cizince s bezpečnostními a protipožárními předpisy v případě dvou věznic, neprobíhají. Podle pravidla 37.5 EVP vězně pocházející z cizích zemí je nutno informovat o možnosti, že mohou požádat o to, aby byl výkon jejich trestu převeden do jiné země. Provádění tohoto poučení bylo zjištěno jen v případě věznice M. a věznice O.

Doporučuje se dbát na dodržení poučovací povinnosti vůči cizinci o účelu a zásadách Úmluvy o předávání odsouzených osob, pokud se na něj Úmluva vztahuje.

90. S výjimkou vzdělávací aktivity „Kurz češtiny pro cizince“ se program zacházení cizinců od programů zacházení ostatních odsouzených neliší. Pozitivní výjimkou byl případ věznice Vin., v níž existuje tzv. diskusní klub jako speciální výchovná aktivita, v němž se cizinci seznamují s kulturními odlišnostmi, rozdílnými pravidly společenského styku a zvyklostmi života v ČR.

Doporučuje se programy zacházení u cizinců co možná nejvíce přizpůsobovat jejich potřebám. Cizinci by měli mít dále možnost organizovat si sami další aktivity – rovněž viz bod 43.

91. Součástí knihovního fondu jsou bez výjimky cizojazyčné knihy v základních světových jazycích, jako pozitivní příklad lze uvést pečlivě budovaný knihovní fond ve věznici R., kde v posledních několika letech byla rozšířena struktura tohoto fondu jak v cizojazyčné literatuře-beletrii, tak v cizojazyčné odborné literatuře. Naopak v jedné věznici (věznice B.) se dle vyjádření zaměstnanců nevyskytují jiné než ruskojazyčné knihy, což vzhledem k různorodé národnostní skladbě cizinců nelze považovat za dostatečné.

Cizinci by měli mít k dispozici dostatečný knihovní fond cizojazyčné literatury, a to jak beletrie, tak literatury naučné.

x) doživotně odsouzení

92. Výkon doživotního trestu je upraven v ust. § 71 ZVTOS, které stanoví, že při zacházení s odsouzeným se musí přihlížet též k povaze tohoto trestu a nebezpečnosti odsouzených, kterým je takový trest uložen. V této souvislosti je nutno vést v patrnosti, že doživotně odsouzený nemusí být nebezpečnější, resp. nemusí během výkonu trestu představovat vyšší bezpečnostní riziko, než jiný odsouzený s kratším trestem. Míra bezpečnostních rizik není přímo úměrná délce trestu. Sama Koncepce konstatuje, s odkazem na judikaturu ESPL, že nebezpečnost není ani nezbytným, ani trvalým rysem pachatele trestné činnosti.

Odstavec 2 citovaného ustanovení upravuje návštěvy, vycházky a výkon kázeňských trestů s tím, že probíhají zpravidla odděleně od ostatních odsouzených. Právě slovo „zpravidla“ umožňuje VS ČR postupovat u každého odsouzeného individuálně, právě s ohledem na bezpečnostní riziko, které představuje jeho osoba. K návštěvám dodává ust. § 97 ŘVTOS, že jsou prováděny zpravidla za přímého dohledu příslušníka VS ČR. Podle ust. § 96 odst. 3 ŘVTOS mohou být doživotně odsouzení ve zvlášť odůvodněných případech v průběhu vycházek poutáni.

Odstavec 4 ust. § 71 konstatuje, že odsouzení k doživotnímu trestu jsou ubytováni zpravidla po jednom. Podle ust. § 95 ŘVTOS se toto ubytování nachází v OZSTZ.

Ustanovení § 96 odst. 1 ŘVTOS předpokládá již alespoň omezený styk s ostatními odsouzenými, když stanoví, že může být umožněno v době stanovené VŘ navštěvovat kulturní a společenské místnosti s dalšími odsouzenými.

93. Systematické návštěvy byly provedeny ve dvou věznicích (věznice M. a věznice V.), kde vykonávají trest i doživotně odsouzení. Výkon doživotního trestu probíhá v obou věznicích odděleně od ostatních odsouzených, přičemž ve věznici M. jsou na cele 1 – 2 odsouzení a ve věznici V. jsou odsouzení ubytováni po jednom. Ve věznici M. jsou umístění odsouzení zařazeni do I. SVD a ve věznici V. odsouzení zařazeni do II. a III. SVD.

Režim uplatňovaný ve věznici M. a V. se do určité míry lišil, přičemž společným jmenovatelem zůstalo segregování doživotně odsouzených od ostatních. Jediným náznakem „začlenění“ doživotně odsouzených byla účast jednoho z nich na společné mši ve věznici M. Ve věznici M. někteří odsouzení uváděli, že v minulosti bývali ubytováni společně s odsouzenými zařazenými do věznice typu zvýšená ostraha.

Hlavními argumenty věznic pro oddělení doživotně odsouzených během celého dne od ostatních odsouzených je nezájem doživotně odsouzených stýkat se s jinými odsouzenými a strach ostatních odsouzených z doživotně odsouzených. Tyto vzájemné antipatie jsou dle ochránce nadále živeny přístupem k doživotně odsouzeným, jako k extrémně nebezpečným jedincům bez toho, aby byla zohledňována individuální bezpečnostní a jiná rizika, popř. aby byl brán v potaz např. věk či zdravotní stav odsouzeného. Je zřejmé, že pokud nebude stávající praxe změněna, bude začlenění doživotně odsouzených mezi „standardní“ vězeňskou populaci velmi obtížné, ne-li nemožné.

94. Segregace doživotně odsouzených se stala terčem kritiky ze strany CPT již v roce 1997, kdy konstatoval, že nevidí důvod, proč by měli být umístěni odděleně od dalších odsouzených s dlouhými tresty. CPT navštívil věznice v ČR opět v roce 2002 a s politováním konstatoval, že situace doživotně odsouzených se od jeho minulé návštěvy nezlepšila. Znepokojení vyjádřil zejména ve vztahu k Metodickému listu č.

13/2001 (dále jen ML č. 13/2001), kterým se ujednocuje způsob výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených k doživotnímu trestu a dalších odsouzených, u nichž je diagnostikována potřeba zvýšené detence. Podle ML č. 13/2001 byli doživotně odsouzení rozděleni do tří skupin vnitřní diferenciaci, přičemž při nástupu do výkonu trestu byli zařazeni automaticky do III. SVD. Do nižší SVD mohli být přeřazeni zpravidla po 5 letech pobytu ve III. SVD a do I. SVD až po 10 letech pobytu ve II. SVD. Při vycházkách se mohli stýkat max. 3 až 10 odsouzených, a to v závislosti na skupině vnitřní diferenciaci. Rovněž počet odsouzených, kteří mohli být současně v kulturní místnosti, se odvíjel od SVD. Pouze odsouzení v I. SVD měli zpravidla kontaktní návštěvy, ovšem odděleně od ostatních odsouzených. Při pohybu uvnitř oddělení byly donucovací prostředky použity zpravidla u odsouzených ve III. SVD. U ostatních odsouzených (I. a II. SVD) měly být používány pouze v odůvodněných případech. CPT doporučil, aby byl režim zacházení s odsouzenými na doživotí zásadním způsobem zrevidován. CPT dále kritizoval systematické používání pout při vyvádění z cely a strohost cel, resp. nemožnost odsouzených si celu nějakým způsobem vyzdobit.

Česká republika se ke kritice CPT ohledně výkonu doživotního trestu vyjádřila v tom smyslu, že nezbytnou podmínku k tomu, aby mohl být zrevidován režim zacházení s doživotně odsouzenými, obsahuje návrh změny ZVTOS, přičemž další kroky budou následovat posléze. Změna ZVTOS byla provedena zákonem č. 52/2004 Sb. a jednalo se o vypuštění písm. f) v ust. § 7²⁶ a odst. 1 ust. § 71 ZVTOS²⁷. Touto novelou tedy odpadly formální překážky pro to, aby mohli být doživotně odsouzení postupně začleňováni mezi ostatní odsouzené. ML č. 13/2001 byl zrušen v listopadu 2005.

Doporučuje se začít pracovat na postupném začleňování doživotně odsouzených mezi ostatní vězně a zavádět praxi, která by byla založena především na vyhodnocování individuálních bezpečnostních rizik a taktéž na potřebách každého konkrétního vězně.

95. Ve věznici V. se současně mohou setkat např. při vycházkách, aktivitách programu zacházení, atd. pouze 2 - 3 doživotně odsouzení. Vycházky ve věznici M. probíhají společně. Jako nevyhovující lze označit vycházkové dvory ve věznici V. Jedná se o vybetonované kóje o rozloze asi 2 x 5 metrů (viz bod 27). Ve věznici M. je vycházkový dvůr sice prostornější, ale bez jakékoliv zeleně či možnosti sportovního využití.

Odsouzení ve věznici M. navštěvují 1 – 3 kroužky týdně, přičemž ve většině případů se všechny aktivity realizují v rámci jednoho nebo dvou dnů. Někteří odsouzení nemají ani jeden kroužek týdně, podle zaměstnanců VS ČR je to v důsledku jejich nezájmu. Jeden odsouzený navštěvuje základy českého jazyka, dva odsouzení základy práce na PC, asi 4 odsouzení se účastní vědomostního kroužku, navštěvovaný je i kroužek „Kniha ve filmu.“ Možnosti sportovního využití uvnitř oddělení jsou ve věznici M. téměř nulové (např. hraní stolního tenisu). Ve věznici V. mají odsouzení možnost navštěvovat počítačový kroužek (2x týdně), věnovat se zájmové činnosti v kulturní místnosti, a to vždy v počtu max. 2 odsouzených. Na cele se jeden odsouzený věnuje samostudiu cizích jazyků. Vyjma možnosti zahrát si stolní

²⁶ Odděleně se umísťují odsouzení muži od odsouzených žen a dále zpravidla odsouzení:

f) k doživotnímu trestu,

²⁷ § 71 odst. 1: Výkon doživotního trestu je především zaměřen na ochranu společnosti před další trestnou činností odsouzeného jeho izolací ve věznici a na usměrňování jeho jednání tak, aby odpovídalo dobrým mravům.

tenis (vždy pouze dva odsouzení současně) je zřízen i sportovní kroužek, který navštěvují vždy 1 – 2 odsouzení současně, a to 1 – 2x týdně. Aktivity se realizují podle rozpisu, přičemž někteří odsouzení mají většinu aktivit v jeden den. Stejně jako ve věznici M., najdou se i odsouzení, kteří nenavštěvují žádnou z nabízených aktivit.

Program zacházení by měl odpovídat požadavkům ZVTOS, ŘVTOS, ale měl by zohledňovat i individuální potřeby jednotlivých odsouzených.

96. Podle standardů CPT či Doporučení Rady Ministrů Rady Evropy (2003) 23 (dále jen Doporučení (2003) 23), které se týká doživotně odsouzených a odsouzených s dlouhým trestem, by programy zacházení doživotně odsouzených měly obsahovat sebeobslužné aktivity, tak aby dovednosti a schopnosti odsouzených zůstaly vzhledem k délce trestu co nejvíce zachovány, měl by zde být určitý prostor pro samostatné rozhodování a s ním spojenou osobní odpovědnost.

Odkázat lze i na pravidlo 25.1 EVP (viz bod 28).

Do doby, než dojde k naplnění požadavku bodu 95, se doporučuje pracovat na zavádění praxe, která by vycházela z požadavků Doporučení Rady Ministrů Rady Evropy (2003) 23 a ze standardů CPT, tzn. doživotně odsouzení by měli mít možnost stýkat se mezi sebou (např. v kulturních místnostech, při vycházkách atd.) tak, aby měli alespoň v nějaké míře možnost rozvíjet sociální interakci, dále by měli mít dostatečný prostor pro fyzická cvičení, v rámci programu zacházení by mělo být přihlíženo více k individuálním potřebám a zájmům konkrétního odsouzeného.

97. Zejména ve věznici V. jsou stále uplatňovány postupy vycházející ze zrušeného ML č. 13/2001. Prostupnost mezi skupinami vnitřní diferenciaci u doživotně odsouzených je nadále odvislá od délky vykonaného trestu. Vnitřní řád věznice V. možnost přestoupení z jedné skupiny do jiné stanoví zpravidla poměrně k délce trestu, nicméně jak z výpovědi odsouzených, tak z výpovědi samotných pracovníků vyplynulo, že se v praxi uplatňuje stále časový horizont 5 let (přestup do druhé diferenciacní skupiny), popř. 10 let (přestup do první diferenciacní skupiny). VŘ věznice M. stanoví, že přeřazení do nižších SVD se provádí zpravidla nejméně po dvou hodnotících obdobích, přičemž hodnotícím obdobím je pro věznici typu zvýšená ostraha časový horizont 6 měsíců.

Doporučuje se změnit systém přeřazování do nižších skupin vnitřní diferenciaci v tom směru, aby možnost postupu nebyla odvislá od délky již vykonaného a zbývajících trestu, ale aby vycházela z vyhodnocování programu zacházení v pravidelných intervalech, tak jak to předpokládá ust. § 38 odst. 2 ŘVTOS.

98. Ve věznici V. jsou doživotně odsouzení poutáni i když přecházejí z jedné cely do jiné. Ve věznici M. nejsou doživotně odsouzení při pohybu v rámci věznice poutáni (např. při předvádění na vycházku), doprovází je mimo příslušníků VS ČR i strážný – psovod. Návštěvy ve věznici V. jsou vždy bezkontaktní přes mříže, a to i přes ust. § 97 ŘVTOS, které stanoví, že návštěvy odsouzených jsou zpravidla prováděny za přímého dohledu příslušníka, nikoli tedy přes přepážku. Na bezkontaktní návštěvy je tedy nutno aplikovat ust. § 19 odst. 6 zákona ZVTOS – tedy bezkontaktní návštěvy pouze v odůvodněných případech. V této souvislosti je nutno podotknout, že VS ČR při realizaci návštěv u osob zařazených na OZSTZ, mezi něž se řadí i doživotně odsouzení, vychází z nařízení generálního ředitele č. 8/2006, které stanoví, že osoby

umístěné na OZSTZ mají návštěvy zpravidla bezkontaktní. Rovněž viz bod 29. Ochránce se domnívá, že zvláště u osob doživotně odsouzených by měl existovat prvořadý zájem na zachování rodinných a dalších sociálních vazeb. Z tohoto pohledu se jeví plošně nastavená praxe bezkontaktních návštěv, např. i s osobami blízkými, jako neúměrně tvrdá, a to nejen ve vztahu k odsouzeným, ale i k jejich rodinám.

Doporučuje se při používání donucovacích prostředků vycházet z individuálního vyhodnocení bezpečnostních rizik u každého jednotlivého odsouzeného. Tato bezpečnostní rizika je nutno průběžně sledovat.

99. Cely doživotně odsouzených jsou vybaveny lůžky, stolkem, židlemi, pro každého odsouzeného je k dispozici jedna skříňka. Ve věznici V. je cela rozdělena katrem na dvě části. V menší části nacházející se přímo za dveřmi mají odsouzení další skříňku. WC není ničím odděleno a je umístěno přímo v cele. Ve věznici M. je sociální zařízení taktéž přímo v cele, ale tvoří samostatnou buňku. I zde mají odsouzení další skříňku, ale na chodbě, tudíž musí přivolat dozorce, pokud si z ní chtějí něco vzít, přičemž formálně je určena doba, kdy mají k této skříňce přístup (vždy po jídle). Někteří z nich by uvítali, kdyby mohli mít skříňku přímo na cele. Toto je ze strany věznice odmítáno z důvodu větší náročnosti při provádění dílčích prohlídek, tedy prohlídek cel včetně osobních skříněk odsouzených. K prohlídkám cel rovněž viz bod 87. Ohledně materiálního vybavení cel lze poukázat na neosobnost a strohost cel, zejména ve věznici M., kde je tento stav odůvodňován rotací odsouzených po celách, přičemž se současně mění i osazenstvo cely. Stejný postup, spočívající v přemísťování odsouzených z jedné cely do jiné, je uplatňován i ve věznici V., přičemž ale mohou mít doživotně odsouzení celu vybavenou např. nástěnkou, poličkou. Doporučení (2003) 23 v bodu 21 mimo jiné uvádí, že prostory, kde doživotně odsouzení pobývají, by měly působit přátelsky, měly by být vyzdobeny a vybaveny nábytkem.

Doporučuje se umožnit doživotně odsouzeným, aby si mohli vyzdobit celu podle svého přání. Rozsah výzdoby, resp. dalšího vybavení cely (např. skříňkami), by měl být limitován toliko bezpečnostními důvody, nikoli zvýšenou pracností při provádění prohlídek.

100. Jak uvádí sama VS ČR ve své Konceptci, u laické veřejnosti převládá názor, že trest by měl mít především represivní charakter. Pouze odplatou nelze účinně chránit společnost před nebezpečným chováním, a to z jednoduchého důvodu: každý trest odnětí svobody má svůj konec. S tímto konstatováním nelze než souhlasit, přičemž je nutno si uvědomit, že i doživotně odsouzený může být podmíněně propuštěn. Ust. § 62 odst. 2 TZ stanoví, že osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu. Ochránce se domnívá, že možnost požádat o podmíněné propuštění by měla být s doživotně odsouzenými diskutována v určitém časovém horizontu před uplynutím 20 let a v případě, že odsouzený projeví zájem žádost soudu předložit, měla by se tato skutečnost (tedy že k podmíněnému propuštění může případně dojít) promítnout i do jeho programu zacházení. Podle ochránce není nutné pro doživotně odsouzené budovat samostatné výstupní oddělení²⁸, ale je přesvědčen, že na možnost propuštění by měli být, vzhledem k charakteru trestu, připravováni; dokonce intenzivněji než jiní odsouzení.

²⁸ V případě, že by byl doživotně odsouzený umístěn na výstupním oddělení pro věznici typu zvýšená ostraha, mohlo by vzhledem ke skutečnosti, že dle ust. § 95 odst. 1 ŘVTOS jsou doživotně odsouzení umístěni na OZSTZ, dojít ke kolizi s citovaným ustanovením

V případě, že doživotně odsouzený projeví svůj úmysl žádat soud o podmíněné propuštění, musí s ním začít zaměstnanci věznice realizovat program zacházení, který je jinak realizován na výstupních odděleních a který by ho měl připravit na život na svobodě.

JUDr. Otakar M o t e j l
veřejný ochránce práv